

Vergaderjaar 2013–2014

32 034

Digitale leermiddelen

Nr. 4

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 14 augustus 2014

De vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft op 11 juni 2014 overleg gevoerd met Minister Bussemaker van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Staatssecretaris Dekker van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over:

- **de brief van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 6 december 2013 over open standaarden in het onderwijs (Kamerstuk 26 643, nr. 295);**
- **de brief van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 8 januari 2014 over open en online hoger onderwijs (Kamerstuk 31 288, nr. 362);**
- **de brief van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 28 mei 2014 over moderne leermiddelen (Kamerstuk 32 034, nr. 3);**
- **de brief van de Minister van Buitenlandse Zaken d.d. 1 november 2013 inzake het fiche: Mededeling naar een opener onderwijs (Kamerstuk 22 112, nr. 1731);**
- **de brief van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 7 februari 2014 met de antwoorden op vragen van de commissie over het fiche: Mededeling naar een opener onderwijs (Kamerstuk 22 112, nr. 1731) (Kamerstuk 22 112, nr. 1788);**
- **de brief van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap d.d. 1 mei 2014 met de reactie op het verzoek van Stichting Carmelcollege over de fiscale behandeling van devices in het voortgezet onderwijs (Kamerstuk 31 289, nr. 190).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
Wolbert

De griffier van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
De Kler

Voorzitter: Wolbert
Griffier: Klapwijk

Aanwezig zijn vijf leden der Kamer, te weten: Duisenberg, Jadnanansing, Van Meenen, Rog en Wolbert,

en Minister Bussemaker van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Staatssecretaris Dekker van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, die vergezeld zijn van enkele ambtenaren van hun ministerie.

Aanvang 10.00 uur.

De **voorzitter**: Ik open dit algemeen overleg van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over onderwijs en digitalisering. Ik heet de Minister en de staatsecretaris, de leden en de mensen op de publieke tribune van harte welkom. We hebben een spreektijd van vier en een halve minuut per fractie afgesproken.

De heer **Duisenberg** (VVD): Voorzitter. De perfecte storm, de opkomst van digitaal onderwijs, onlineonderwijs en -books, massive open online courses (MOOC's), dit alles is onderdeel van een perfecte storm van digitalisering, internationalisering en een leven lang leren. Het komt hoe dan ook op je af. Je kunt proberen het buiten de deur te houden en ervan weg te kijken, maar iedere instelling moet er met haar strategie op inspelen. Dat moet ook op stelselniveau. De president van Stanford University zei in 2012: «There's a tsunami coming. I can't tell you exactly how it's going to break, but my goal is to try and surf it, not to just stand there». Op stelselniveau en op instellingsniveau is dit een kans. Digitalisering maakt het mogelijk om onderwijs steeds individueler en meer op maat te maken en het beste onderwijs uit de gehele wereld te halen. Natuurlijk blijft direct persoonlijk contact met docent en medeleerlingen of -studenten cruciaal voor een inspirerende onderwijsomgeving. De digitale mogelijkheden worden meer en meer een onvermijdelijk onderdeel van het beste onderwijs dat kinderen zoeken en waar ze recht op hebben. De generaties na ons zijn sneller dan degenen die nu het beleid bepalen. We moeten uitkijken dat wij niet de bottleneck zijn, omdat de snelheid ons boven de pet gaat. Geef vrijheid om de toekomst met open vizier tegemoet te gaan en kansen te pakken.

Ik heb een coming-out. Ik ben een Courserian. Ik zie mensen kijken. Dat is iemand die bij Coursera is aangesloten en daar een MOOC heeft gevolgd. Het is geweldig! Als Courserian, ervaringsdeskundige uit het bedrijfsleven, vader van drie kinderen en VVD'er vind ik dat we deze kansen moeten pakken. De VVD wil scholen en instellingen bijstaan en hinderen hierbij wegnemen.

Welke kansen zien de bewindspersonen vanuit hun stelselverantwoordelijkheid? Ik doel op het wat in connectie met dit onderwerp, bijvoorbeeld het begrip «deep learning» en een vertaling naar curricula, toetsing en leermiddelen. Ook denk ik aan differentiatie van niveaus in onderwijs, differentiatie naar leerlingen, aan internationalisering, maar ook aan de plannen rond onderwijstijd. Wanneer wordt de definitie van onderwijstijd in dit verband herzien? Wat zijn op stelselniveau de gedachten van de Staatssecretaris over IT-vaardigheden? Ik bedoel niet het kunnen schrijven in Word of het maken van een presentatie, maar het leren programmeren. Is een laissez faire-aanpak hier wellicht te ruim? Je kunt immers op stelselniveau veel bereiken. Wat zijn de concrete doelen van Minister en Staatssecretaris? Wanneer zijn de ICT-doorbraakprojecten, waarnaar wordt verwezen, een succes?

Mijn andere punt betreft de euro's. De transitie naar meer digitalisering kent een investeringsbehoefte. Ik weet niet hoe hoog die is, ik zie dat nergens staan. Wat is op stelselniveau grosso modo de benodigde

investering? Welke risico's geeft dit, bijvoorbeeld in onjuiste besteding van publieke middelen? Ons trackrecord is op ICT-gebied niet al te sterk. Ik heb het niet over onderwijsgeld, maar over publieke middelen in het algemeen. De enquête over ICT is bekend, ook bij de Staatssecretaris. Welke financieringsaanpak kan worden gekozen? Zijn daar vanuit De Haag ideeën over, die de sector kunnen sturen of helpen? Er zijn innovatieve cofinancieringsopties met het bedrijfsleven, maar ook «bring your own device»-oplossingen. De Minister heeft 1 miljoen euro per jaar toegezegd. Is dat niet een beetje een fooi? Die 1 miljoen staat in de brief over online.

De **voorzitter**: Gaat u afronden?

De heer **Duisenberg** (VVD): Hoe zorgt de Minister dat het geld niet wordt versnipperd in twintig hobbyprojecten?

Ik kan het btw-verschil tussen digitaal en papieren lesmateriaal niet uitleggen. Willen de bewindspersonen dit punt in het najaar inbrengen in de discussie over het belastingstelsel?

Tot slot wil ik van de Minister weten hoe het zit met de toezegging die zij deed in De Wereld Draait Door, om binnen een half jaar concrete stappen te zetten om het inbrengen van studiepunten uit het European Credit Transfer System mogelijk te maken in curricula. Daar had iedereen een enorm wauw-gevoel bij, maar vervolgens werd het stil. Na het rapport van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) was het nog stiller. Iedere school of instelling moet de vrijheid hebben om strategisch op de digitale golf mee te surfen of toe te kijken. Op stelselniveau geldt hetzelfde. De VVD wil vol meesurfen en wil geen enkele barrière opwerpen om ieder kind of student het beste onderwijs te bieden dat er in de wereld te krijgen is. De wereld draait immers door.

De heer **Van Meenen** (D66): Voorzitter. Ik weet niet of ik hier nog overheen kan, maar ik doe m'n best. Het is in ieder geval goed om te zien dat we aan dezelfde kant staan. D66 staat voor beter onderwijs. Digitalisering kan hieraan een waardevolle bijdrage leveren. Daarvoor is nog veel werk te verzetten, want om in de woorden van leerlingen te spreken: schooltijd is de tijd dat ze offline zijn. Het is goed als de online- en offlinewereld beter op elkaar aansluiten, want kinderen kunnen hierdoor beter leren. President Obama wil investeren in digitale middelen en in digitale geletterdheid. Deze zaken worden onderdeel van het curriculum. Dat zijn fantastische doelstellingen, ook voor Nederland. Nederland blijft echter achter. Er zijn allerlei initiatieven ontwikkeld, maar grote veranderingen zijn nog uitgebleven. De manier van leren is niet wezenlijk veranderd en te veel leerlingen krijgen les in een plofklas met een leraar die op het schoolbord klassikaal rekensommen of andere belangrijke zaken behandelt. De werkdruk bij de leraar is niet afgenomen en de methodes zijn vaak nog niet aangepast aan de digitale omgeving. Kortom, een revolutie is uitgebleven. D66 wil de rol van technologie in het onderwijs flink uitbreiden. Scholen moeten meer ruimte krijgen om leerlingen digitaal te laten leren. Daarom heeft D66 een plan opgesteld. Het plan heet «ICT in het onderwijs. Leraar en leerling centraal». Ik overhandig dit graag zo meteen aan de Minister en de Staatssecretaris. Ik licht vast enkele aanbevelingen toe. Technologie in het onderwijs biedt kansen voor de leraar. Zo is er de klas van de toekomst, waarvoor eigen onlinemethoden zijn ontwikkeld. De individuele leerling wordt door onlineleermateriaal ondersteund en de docent heeft direct inzicht in de resultaten en de voortgang. Hierdoor kan hij meer aandacht besteden aan de individuele leerlingen. Er moet wel aan voorwaarden worden voldaan. Het belangrijkste is dat de leraar centraal blijft staan. ICT is altijd een middel en nooit een doel. Scholen investeren fors in ICT, maar het onderwijs is er nog niet beter van geworden. De digitale middelen sluiten namelijk nog niet aan bij de wensen van de docenten. Voor de huidige

leraren is het belangrijk dat er geld, maar vooral ruimte is, zodat zij weten hoe ze ICT optimaal kunnen benutten. Ruimte is sowieso belangrijk voor de professionele ontwikkeling van de leraar. Onderwijs en doceren vragen om voortdurende reflectie en bijstelling, ook voor de inzet van ICT. Hoe willen de Minister en de Staatssecretaris ervoor zorgen dat leraren voldoende ruimte hebben om ICT te kunnen ontwikkelen, toepassen en verbeteren? Voor de aankomende leraren is het belangrijk dat er bij de verschillende lerarenopleidingen veel meer aandacht is voor ICT. Voor de leerlingen biedt ICT ook veel kansen. Van standaardles kunnen we naar een persoonlijke aanpak. Kinderen moeten in het curriculum kennismaken met ICT en technologie. Wil de Minister, net als president Obama, digitale geletterdheid opnemen in het curriculum? MOOC's, courseware en andere fantastische dingen bieden kansen voor studenten. Aandachtspunt is het waarborgen van de kwaliteit en de manier waarop studiepunten worden toegekend. Hoe kijkt de Minister hiertegen aan? Er is ook een financiële belemmering. Het btw-tarief staat digitale innovatie in het onderwijs in de weg. Er is een oneerlijk speelveld tussen online- en offlineleermateriaal. De drempel voor digitale innovatie wordt weggenomen als het speelveld gelijk wordt getrokken. Kortom, verlaag het btw-tarief voor onlineleermateriaal naar het lage tarief van 6%. De Minister stelt dat Europese regelgeving dit niet toelaat, maar de PO-Raad en de VO-raad geven aan dat Duitsland, België, Luxemburg en Frankrijk het btw-tarief al hebben verlaagd. Hoe verklaart de Minister dit? Hoe zorgt zij dat de btw in Nederland ook kan worden verlaagd? Mijn laatste punt betreft de digibeten. Waar het voor jonge leerlingen en jonge en oudere innovatieve docenten vaak niet snel genoeg kan gaan, zijn er ook mensen die hier grote moeite mee hebben. Dat is een probleem. Of het nu gaat over je paspoort, de bibliotheekpas, reisplannen, de dienstverlening door de overheid in de toekomst, alles wordt digitaal. De digitale wereld is belangrijker dan ooit. Degenen die moeite hebben met ICT-ontwikkelingen moeten hierbij kunnen aansluiten. Hoe zijn de bewindspersonen van plan dat te doen? Kan de Minister dit meenemen in een aanvalsplan tegen digitale ongeletterdheid?

Mevrouw **Jadnanansing** (PvdA): Voorzitter. We praten vandaag over digitalisering in het onderwijs. Dit gesprek staat niet op zichzelf. De afgelopen weken heb ik op congressen als Like to Share, de Nacht van de Universiteit en bijeenkomsten van Kennisland, gesproken met docenten en jongeren over de kansen en de keerzijde van digitale media. Daarnaast hebben alle woordvoerders die hier zitten, meegedaan aan de twitterdebatten van Kennisnet. Ik ben ook op Facebook in discussie gegaan over dit onderwerp. Ik neem uit al die gesprekken mee dat het om meer gaat dan ICT alleen. Veel docenten wijzen erop dat het gaat over medialisering, mediawijsheid. ICT heeft daarin een belangrijke plek. Naast digitale vaardigheden is ook het omgaan met al die informatie van belang. Hoe duidt je als jongere real life en de virtuele wereld, niet alleen voor je beroep, maar ook voor je bestaan? Hoe kun je participeren in de samenleving, kritisch denken en creatief leren? Dit is nodig om om te kunnen gaan met een gemedialiseerde samenleving. Het gaat over inzicht, kennis en vaardigheden. Dat gaat verder dan alleen het aanleren van digitale vaardigheden. Ik kom helaas niet met een prachtig plan, maar wel met tien punten die ik heb gedestilleerd uit die gesprekken. Ik kan ze in twee minuten bespreken.

Het eerste punt is mediawijsheid. Dat heb ik al een beetje toegelicht. Met klem wordt gezegd dat we dit als uitgangspunt moeten nemen. Onderstreep het belang van Mediawijzer.net. Hoe ziet de Minister het belang hiervan?

Het omgaan met alle verschillende media is heel leuk, maar het kan nog leuker. Denk aan het Maker Education Initiative en de FABklas van de Populier, waar jongeren op een moderne en vrolijke manier met die

moderne technologie bezig kunnen zijn. Hoe duidt de Minister de impact van deze ontwikkelingen op de beroepen van de toekomst?

De PO-Raad en de VO-raad pleiten met klem voor een laag btw-tarief voor digitale leermiddelen. Ook veel docenten geven dit aan in allerlei gesprekken. Wat vindt de Staatssecretaris daarvan?

De leerlingen van nu zijn een digitaal geboren generatie, zoals ze het zelf zeggen. Ik vind het een prachtige uitdrukking. Leraren missen te vaak de vaardigheden om daarop aan te sluiten. Maak van digitale middelen geen doel, maar een standaardmiddel. Elke leraar moet digitaal vaardig worden, niet met allerlei nieuwe normen, maar met een actieplan om scholen digitaal klaar te maken. Geef leraren in de lerarenopleiding en in de nascholing tools mee. Ik zag op internet een onderzoek van Kennisnet, waaruit blijkt dat het nog niet helemaal goed gaat. Op papier klinkt het goed, maar in de praktijk heeft het veel haken en ogen.

We moeten leraren zitting geven in alle belangrijke ICT-gremia. Ik doel bijvoorbeeld op de doorbraakprojecten ICT. In hoeverre zitten daar leerkrachten in? De docent moet een stem hebben in alle ICT-onderwerpen. Hij wordt te vaak vergeten.

Niet alleen de leraar, ook de schoolleider en de bestuurder moeten digitaal kunnen denken. Maak geen nieuwe leerdoelen en extra vaardigheidstoetsen in de curricula, maar pas ICT in het algehele schoolbeleid toe. Nu is het te veel iets wat in de marge speelt.

Pas digitale middelen toe in de didactiek. Let bij het ontwerp van digitale concepten vooral op de kwaliteit en open standaarden. De grotere hoeveelheid mogelijkheden moet terug te zien zijn in de inhoud van het onderwijs, niet alleen in de vorm. Het moet over de inhoud gaan. Wat kun je er mee?

We moeten ook aandacht besteden aan toegang tot technologie als een maatschappelijke voorspeller van ongelijkheid. Maak beleid op het vroeg in contact komen en kunnen omgaan met digitale middelen.

Uit onderzoek blijkt dat inzet van digitale middelen tot nu toe niet leidt tot minder werkdruk, terwijl die potentie er wel is. Dit hoorde ik van de docenten. Experimenteer met digitale middelen als werkdrukverlichter. Er zijn al goede voorbeelden.

Het laatste en voor mij belangrijkste punt: ik wil meer visie op de meerwaarde van ICT in het beroepsonderwijs. De Minister schrijft over de hybride leerweg in de visiebrief mbo. Die brief was fantastisch, maar het stukje over ICT was heel kort. Het waren zes regels. Ik weet zeker dat de Minister daar veel meer over te zeggen heeft. Hoe kan de Minister ICT en mediawijsheid meer inzetten voor het mbo? Ik denk aan het ondersteunen van het leren op de werkplek met een app waarmee je in contact staat met je praktijkopleider zonder dat hij of zij in de buurt is. Er kan zo veel meer. Van de Staatssecretaris hoor ik graag hoe hij mediawijsheid en digitalisering in het vmbo prominenter een plek wil geven. Juist in het vmbo is er behoefte aan differentiatie en aan voorbereiding op vakmanschap, bijvoorbeeld met simulaties. ICT biedt fantastische kansen. Laten we die grijpen.

De heer **Rog** (CDA): Voorzitter. Er zijn veel behartigenswaardige dingen gezegd over digitalisering. Ik wil daar de opleiding aan toevoegen. Er moet in de opleidingen aandacht voor zijn. Daar zitten de nieuwe docenten die het onderwijsveld inkomen. Het is ook goed dat zittende leerkrachten weten hoe zij om kunnen gaan met nieuwe digitale leermiddelen. In hoeverre bieden de bewindslieden de ruimte tot her-, bij- en omscholing voor zittende leraren?

Ik heb daarnaast drie andere punten. Het eerste is de btw op digitale leermiddelen. We weten inmiddels dat in Duitsland, België, Luxemburg en Frankrijk ervoor is gekozen om vooruitlopend op de evaluatie van de Europese regelgeving het btw-tarief op digitale leermiddelen te verlagen. Nederland wil graag het braafste jongetje van de Europese klas zijn, maar

waarom laten de bewindslieden dit btw-tarief op het hoge niveau? Is het niet verstandiger om geld dat wij voor onderwijs willen bestemmen, niet terug te laten vloeien naar de Minister van Financiën via het hoge btw-tarief?

Het tweede punt betreft de fiscale behandeling van de iPads, laptops en dat soort zaken. Is het mogelijk om via een wijziging van het noodzakelijkheids criterium of anderszins deze middelen op een fiscaal aantrekkelijke wijze te verstrekken aan leraren?

Het derde punt betreft de voortschrijdende digitalisering in de examens. We hebben de situatie met de rekenmachines. Leerlingen kunnen niet meer rekenen, maar kunnen wel goed overweg met die rekenmachine. We hebben inmiddels ook te maken met examens Nederlands, die op sommige scholen niet meer schriftelijk worden afgenomen maar op de computer. Nu heb ik daar op zich niet veel tegen. Er is hierdoor echter totaal geen gelijk speelveld meer. Daar heb ik wel wat op tegen. Een afdelingsleider van het Comenius Lyceum in Amsterdam heeft ons daar uitvoerig over bericht. Hij laat zien dat door het gebruik van de computer leerlingen zien hoeveel woorden zij gebruiken bij een samenvatting. Dat scheelt enorm veel tijd. Je moet immers alle woorden tellen als je het schriftelijk maakt. Als je een stuk van 600 woorden moet schrijven, gaat tellen op de computer lekker gemakkelijk. De spellingcontrole zorgt ook voor een ongelijk speelveld, omdat de computer de woorden met een verkeerde schrijfwijze markeert. Taalverzorging is 0,8 punt van het gehele eindcijfer. Taalverzorging op de computer is goed. Mensen die het examen op schrift maken, hebben een achterstand. Daarnaast is er geen gelijk speelveld door de tijdwinst die leerlingen op de computer hebben. Dat is een groot verschil met de leerlingen die ouderwets op schrift werken. Ik heb niet meteen een oordeel over het geheel op schrift of geheel op de computer examineren, maar ik heb wel een broertje dood aan een ongelijk speelveld. Wat vinden de bewindspersonen hiervan?

De heer **Van Meenen** (D66): Mag ik het rapport nog even overhandigen aan de bewindslieden?

De **voorzitter**: ik realiseer me dat we daar helemaal niet meer aan toe zijn gekomen. Dat mag.

De vergadering wordt van 10.25 uur tot 10.31 uur geschorst.

Staatssecretaris **Dekker**: Voorzitter. Digitalisering in het onderwijs zorgt ervoor dat het onderwijs meegaat met de tijd. Onderwijs moet eigentijds onderwijs zijn. Ik ben het geheel eens met de uitspraken van de heer Van Meenen. Techniek moet nooit een doel op zich zijn, maar het is een uitstekend middel om het onderwijs veel meer toe te spitsen op de verschillen tussen leerlingen. ICT geeft je een instrument in handen om aan die verschillen veel meer recht te doen, om onderwijs veel meer toe te snijden op de individuele talenten van leerlingen. Daarmee helpt het leerlingen om zich beter te ontwikkelen en stappen te zetten. ICT in het onderwijs zorgt dat het onderwijs uitdagend is en blijft. De inspectie heeft daarover in de staat van het onderwijs enkele zorgpunten benoemd. Vandaag wordt het manifest van het Landelijk Actie Komitee Scholieren aangeboden. Dat zet wederom op de agenda dat leerlingen zoeken naar meer uitdaging en spanning, naar onderwijs dat beter aansluit bij hun dagelijkse leefwereld. ICT is daar in onze ogen onlosmakelijk mee verbonden.

In de praktijk op scholen zien we heel grote verschillen. Iedere school gebruikt wel iets van ICT, maar de mate waarin dat gebeurt loopt sterk uiteen. Er zijn scholen waar alles tiptop is geregeld. Leerlingen werken met iPads of laptops en er wordt veel digitaal lesmateriaal gebruikt. Er zijn ook scholen waar het beperkt blijft tot een digibord of vier verstofte pc's

achterin het lokaal, gekregen van een ouder omdat zijn kantoor toe was aan nieuwe. Het zijn de extremen, maar je komt het allebei tegen. De vraag is hoe we een schaa sprong kunnen maken. Ondanks dat op individueel niveau stapjes worden gezet, is het tempo relatief laag. De groei van ICT en ICT-leermiddelen is veel lager dan de behoefte die door scholen en leraren zelf wordt geuit. Zij willen meer, zij willen sneller. Daarom vind ik dat we het niet zo maar moeten laten gaan. Ik geloof niet in de *laissez faire*-aanpak van de heer Duisenberg. Dan gaat het te langzaam, ook in de toekomst.

We zijn op zoek naar een schaa sprong. Daarvoor moeten een aantal belemmeringen worden weggenomen. Het is niet zo eenvoudig dat we een kar laptops of iPads naar binnen rijden of veel digitaal leermateriaal beschikbaar stellen. We zien dat er in het systeem een aantal veel fundamentele dingen zitten, die verhinderen dat we tempo kunnen maken. Daarom hebben we met het Ministerie van Economische Zaken publieke en private partijen om de tafel gezet om de belemmeringen in kaart te brengen. Dat is uniek. Het is nog niet eerder gebeurd. We noemen dat het Doorbraakproject Onderwijs en ICT. Het is voor het eerst dat alle onderwijspartijen en uitgeverijen, distributeurs, gamingbedrijven, soft- en hardwareleveranciers om tafel zitten om te bekijken hoe het komt dat het tempo zo laag ligt. Men is heel optimistisch. Er komen langzaam maar zeker interessante dingen uit. Hoe zit het bijvoorbeeld met besturingssystemen? Ontwikkelaars willen best een aantal stappen maken, maar het kost veel geld en tijd om te investeren in nieuw digitaal lesmateriaal. De vraag vanuit het onderwijs is niet altijd helder en eenduidig gearticuleerd. Er zijn veel scholen die hun eigen besturingssystemen gebruiken. Die hobbels moeten worden genomen om vooruit te komen. Scholen willen best een stap zetten, maar ze willen niet vanuit de ontwikkelaars en de markt vijf verschillende systemen op vijf verschillende infrastructures met vijf verschillende wachtwoorden krijgen. Dan wordt het te ingewikkeld. Het leidt bovendien tot meer administratieve lasten. Er zijn ook vragen rond privacy en gegevensopslag. Scholen vragen zich af wat er met de gegevens van hun leerlingen gebeurt. Dat is een terecht punt. Ik kom daar straks op terug.

De markt speelt een niet onbelangrijke rol bij het ontwikkelen van boeken en materialen. Die markt is beperkt tot een aantal heel grote spelers, terwijl het juist voor nieuwe digitale leermiddelen interessant is als er nieuwe spelers op de markt komen. Je kunt daarvan niet meteen verwachten dat ze een leer methode van een bepaald vak van a tot z in een keer ontwikkelen. We moeten bekijken hoe we dit in een aantal stappen kunnen doen. Al deze vragen worden tot in detail besproken in het doorbraakproject. Dat moet deze zomer leiden tot de diagnose, de identificatie van de grootste belemmeringen. Waar wringt de schoen het meest? Na de zomer kunnen we een begin maken met het systematisch en stapsgewijs oplossen van die belemmeringen.

Ik ben het geheel eens met mevrouw Jadnanansing. Leraren moeten daar ook aan tafel zitten en daarin een rol hebben. Nu zijn wel onderwijspartijen als besturen betrokken, maar ook de eindgebruikers moeten daarin een plek krijgen. Dat gaan we doen.

Mevrouw **Jadnanansing** (PvdA): Het is fijn dat de Staatssecretaris de leraren daarin een plek wil geven. Hoe krijgt dit vorm?

Staatssecretaris **Dekker**: Dit krijgt vorm door leraren aan tafel te zetten, met name bij de gesprekken over producten waarin zij als eindgebruiker de experts zijn. Zij kunnen aangeven hoe systemen eruit moeten zien om ervoor te zorgen dat ze ook handig en zinvol zijn in de klas. Aan welk interactief leermateriaal is behoefte? Het scherpstellen van die vraag is heel belangrijk. Het onderwijs moet leren dat het soms handig is om zaken te bundelen als je meters wilt maken. Als iedere school een

uniek en voor de eigen situatie ontwikkeld systeem wil, dan is het niet reëel om te verwachten dat de markt dat oppakt. Er liggen dus opgaves aan de kant van de industrie en aan de kant van het onderwijs. Het is goed dat alle partijen aan tafel zitten en dat we niet, zoals in het verleden is gebeurd, de markt zijn werk laten doen. We moeten meer gestructureerd bezien hoe we meters kunnen maken.

Mevrouw **Jadnanansing** (PvdA): Ik ben blij met dit antwoord, maar het lijkt er van uit te gaan dat de leerkracht een consument is. Er zijn ook prachtige voorbeelden van docenten die van alles produceren. Het zou fijn zijn als dat ook wordt meegenomen. Het gaat niet alleen om een gebruikersvriendelijk eindproduct. Leraren zitten ook aan de producentenkant.

Staatssecretaris **Dekker**: Ik ga daar straks nog iets meer over zeggen, maar mevrouw Jadnanansing heeft gelijk. Docenten zijn vaak bij de traditionele methodeontwikkeling betrokken. Het zou mooi zijn als dat straks bij digitaal leermateriaal ook zo is. Ik heb een aantal voorbeelden waarbij dit al het geval is.

Om het blokje van het ICT-doorbraakproject af te ronden heb ik nog enkele opmerkingen over de financiering. Het is lastig in te schatten wat de opgave precies is. In het onderwijs krijgen scholen financiering voor leermiddelen. Dat is ongeveer € 300 per leerling per jaar. Dat geld kunnen scholen besteden aan boeken, maar dat kan ook besteed worden aan digitaal leermateriaal. Veel scholen doen dat inmiddels. Soms moet een school versneld iets afschrijven, soms moet een school een voorinvestering doen. De financieringsvraag, inclusief frictiekosten, ligt op tafel bij het ICT-doorbraakproject. Er wordt gekeken naar een aantal varianten.

De heer **Duisenberg** (VVD): Ik heb inderdaad gezegd dat een *laissez faire*-aankpak wellicht iets te gemakkelijk is. Dat is de Staatssecretaris met mij eens. Hij zegt dat de sfeer bij de doorbraakprojecten positief is. Ik ben blij dat het zo'n blije conferentie is. Uit het veld hoor ik dat het nog een beetje vaag is. Ik heb het nagelezen en het is niet helder wat men beoogt. Ik vraag de Staatssecretaris met klem om hier concreter over te zijn. Dat hoeft niet vandaag al, dat gaat te ver, maar hij moet concreet maken wanneer de doorbraakprojecten een succes zijn. Wat zijn de doelen die hij hieraan stelt? Die doelen moeten we hebben om een deuk te slaan, anders blijft het te vrijblijvend.

Staatssecretaris **Dekker**: Daar heeft de heer Duisenberg gelijk in. Het hoofddoel is een schaa sprong maken in de toepassing van ICT in het onderwijs. De heer Duisenberg lijkt tevreden, maar hij is niet tevreden met mijn antwoord. Wat zijn de doelen waarbij we stappen willen zetten? Bij het doorbraakproject hebben we bewust gekozen om niet op voorhand te bepalen waar de problemen zitten. We zeggen niet dat ieder kind een laptop moet krijgen of dat alle scholen een bepaalde actie moeten ondernemen. Dan neem je niet de tijd om goed te kijken waar het probleem zit. Dat doen we nu wel. Die fase is bijna afgerond. Na de zomer krijgt de Kamer een brief met de analyse, inclusief concrete doelen. Wat moeten we exact bereiken om de schaa sprong mogelijk te maken?

De heer **Duisenberg** (VVD): Ik check even of ik het goed heb gehoord. Na de zomer komt er een brief. Dan is de analyse uitgevoerd en wordt aangegeven welke concrete doelen worden gesteld om de schaa sprong te maken en welke belemmeringen daartoe worden weggenomen. Ik ben het helemaal eens met deze spirit.

Staatssecretaris **Dekker**: Dat is een uitstekende samenvatting. Daar heb ik niets aan toe te voegen.

De heer **Van Meenen** (D66): Dat vind ik ook. Ik heb nog één vraag om het nog mooier te maken. In het antwoord van de Staatssecretaris werden allerlei betrokkenen bij de doorbraakprojecten genoemd. Ik miste daarbij de leerlingen, de studenten. Zij kunnen een belangrijke rol spelen bij het laten aansluiten van de producten bij hun behoefte en hun kennis. Wat vindt de Staatssecretaris hiervan?

Staatssecretaris **Dekker**: Ik ben het daar volledig mee eens. Het is belangrijk om in de volgende fase de leraar te laten aanhaken. Het is net zo belangrijk om de leerlingen en studenten daarin een rol te geven. ICT is geen doel op zich. Zij is bedoeld om leren interessanter en aantrekkelijker te maken, meer toegespitst op individuele leerlingen en talenten. Dan moet je ook kijken of het werkt bij de echte eindgebruikers. Dat is in de klas, met aan de ene kant de docent en aan de andere kant de leerling of student die ermee werkt. Dit punt krijgt een plek.

Het doorbraakproject heeft een projectmatige aanpak, maar er gebeurt op scholen al ongelooflijk veel. ICT maakt het heel goed mogelijk om leren meer persoonlijk te maken. We hebben veel gesproken over differentiatieën. ICT is daarbij een heel handig en goed hulpmiddel. Dat geldt ook voor het geven van feedback. Een mooi voorbeeld vind ik de scholen van de stichting Landelijk Overleg Onderwijs en Topsport (LOOT). Topsporters zijn soms op andere plekken in de wereld om mee te doen aan toernooien. Deze scholen richten hun onderwijsprogramma's zo in dat ze minder tijd- en plaatsgebonden zijn. Een schoolbestuur als SCOPE in Alphen aan de Rijn zet ICT in voor talentenprogramma's. Leerlingen die meer aankunnen, krijgen met ICT meer verrijking en verdieping aangeboden. ICT maakt onderwijs veel adaptiever dan de traditionele vorm van onderwijs. Terwijl leerlingen aan opdrachten werken, analyseert de docent wat ze al goed kunnen en wat hij dus kan afsluiten en waar ze nog moeite mee hebben. Daar kunnen ze dan meer op oefenen. Met diensten als Taalzee, Rekentuin en de OnderwijsAcademie wordt dit verder ontwikkeld. Ik ben erg enthousiast over alles wat te maken heeft met MOOC's. De Minister zal er straks meer over zeggen. Ook in het primair onderwijs (po) en voortgezet onderwijs (vo) zien we fantastische initiatieven. Ik raad iedereen aan eens te kijken op wiskundeacademie.nl. Roeland Hiele, docent Wiskunde in Gouda, heeft daar inmiddels 500 filmpjes online gezet. Die zijn in de examenperiode uitermate populair bij leerlingen. Per filmpje wordt een wiskundig vraagstuk aangekaart. Wat is ook alweer de stelling van Pythagoras en hoe zit die in elkaar? Wat is het verschil tussen lineaire en exponentiële groei? Hij heeft met zijn enthousiasme veel andere leraren aangestoken om ook dit soort filmpjes te maken. Er is inmiddels een nederlandsacademie.nl, een engelsacademie.nl, een scheikundeacademie.nl, een biologieacademie.nl, met allemaal korte filmpjes die vraagstukken behandelen. Goed voor leerlingen om thuis te leren, ook handig voor leraren om te gebruiken in de klas.

Uiteindelijk werkt dit alleen als je het samen met leraren doet. De Minister zegt straks iets over de lerarenopleiding, maar we willen de huidige leraren ook betrekken bij de ontwikkeling van nieuwe methodes en digitaal materiaal en hen in staat stellen om mee te gaan met de tijd. We komen allemaal nog regelmatig leraren tegen die aangeven het best moeilijk vinden om ICT een plek te geven, ook omdat ze het gevoel hebben dat leerlingen meer van digitale instrumenten, apps en methodes afweten dan zichzelf. Dat is echt een punt waaraan we de komende tijd in het kader van professionalisering hard moeten werken. In het sectorakkoord voor het voortgezet onderwijs zijn afspraken gemaakt over meer ICT in het onderwijs en meer professionalisering, ook op dit thema. Dit krijgt straks in het po ook een nadrukkelijke plek. De Minister zal straks nog iets zeggen over het mbo.

Wij kunnen helpen bij professionalisering. Dat kan door het beschikbaar stellen van tijd en geld voor professionalisering en reflectie op het vak en

discussie met andere leraren over wat goed werkt en wat minder en wat we kunnen verbeteren. Het kan ook door het scheppen van platforms. Wikiwijs, een project van de afgelopen jaren, is nu afgerond. Er is nu het Wikiwijsleermiddelenplein, een platform waarop leermiddelen te vinden zijn. Leraren kunnen daar ook hun zelfontwikkelde leermiddelen op zetten. Dat is succesvol. Er zijn jaarlijks een miljoen downloads door leraren die er materiaal vanaf halen voor hun lessen. Het platform verspreidt kennis en goede voorbeelden.

De hervorming van onderwijstijd helpt hierbij ook. We hebben afspraken gemaakt over de modernisering, waarbij de definitie van onderwijstijd veel meer wordt vastgelegd op de scholen en niet van bovenaf met zeer strikte wetgeving. Ouders, leerlingen en leraren krijgen hier een nadrukkelijke rol in via de medezeggenschapsraad. Die moet vooraf instemmen met het soort activiteiten dat meetelt in de onderwijstijd, ook het aandeel onderwijstijd dat met ICT-vaardigheden wordt ingevuld. Welk deel kun je online of met afstandsonderwijs doen? Het wetsvoorstel biedt echt meer ruimte. Het formele traject loopt. Het ligt nu bij de Raad van State. Ik verwacht dat het wetsvoorstel rond de zomer naar de Kamer komt. Een aantal woordvoerders pleitten voor lagere belastingen of het afschaffen daarvan. Het is feest. We zitten in de Thorbeckezaal en ik hoor veel politiek animo om minder belastingen te heffen. Als VVD'er voel ik me hier helemaal op mijn plek. We hebben wel te maken met wet- en regelgeving. De btw-regelgeving is na de douanetarieven de belastingmaatregel die Europees het sterkste is gereguleerd. De regelgeving bepaalt dat je op geprinte boeken en kranten een lager btw-tarief mag hanteren dan op diensten. Diensten vallen in het hoge tarief van 21%. Met de ontwikkeling van digitaal leer materiaal verdwijnt het idee van boeken. Digitale leermiddelen zijn geen boeken achter glas, het zijn vaak interactieve producten die zich aanpassen. Die nemen veel meer de vorm aan van diensten. De PO-Raad en de VO-raad zeggen dat in Duitsland en Frankrijk de digitale leermiddelen zijn ondergebracht in het lage tarief. Dat is in onze ogen niet helemaal het geval. Het gaat veel meer om de zogeheten e-books. Dat is nog een beetje een ouderwetse versie van waar we naartoe willen. Een ander aspect is dat dit in onze ogen niet strookt met de Europese wet- en regelgeving. Luxemburg en Frankrijk zijn inmiddels gedaagd. Er loopt een inbreukprocedure. Brussel zegt dat dit in strijd is met de Europese wet- en regelgeving. Het lijkt mij weinig zinvol daar een schepje bovenop te doen. We moeten afwachten hoe dit afloopt. Het heeft onze voorkeur dit door de voordeur te doen, door in Europa te pleiten voor een andere omgang met btw-tarieven voor leermiddelen. De Minister heeft hierover reeds een toezegging gedaan. Ik heb dit in Europa al eerder aangekaart bij de digitale kranten, waar dit probleem zich ook voordoet. Het is beter dit goed te regelen door de voordeur dan om nu iets te doen waar we straks problemen mee krijgen met Brussel.

De heer **Rog** (CDA): Het is lovenswaardig dat de Staatssecretaris probeert via de voordeur Europa bij zinnen te brengen. Hij wil dus weer het braafste jongetje in de Europese klas zijn, terwijl we zien dat in andere landen wordt gezocht naar oplossingen. Dat zijn oplossingen die ertoe leiden dat er meer geld voor onderwijs aan onderwijs wordt uitgegeven in plaats van het via een herverdeelcircuit terug te laten vloeien in de staatskas. Daar waar de Staatssecretaris spreekt over e-books versus digitale middelen bevestigt hij dat de situatie steeds meer hybride wordt. Ik begrijp niet dat hij niet zoekt naar een oprekking van de regels, zodat de leveranciers worden uitgedaagd om meer middelen op een goedkopere manier te verstrekken aan het onderwijs. Dat wil de Staatssecretaris toch zo graag?

Staatssecretaris **Dekker**: Wij proberen dit op te rekken. Ik constateer dat het weinig uithaalt om de e-books onder het lage tarief te brengen, omdat

dit een heel beperkte vorm is van digitale leermiddelen. Die gaan veel verder. Zelfs bij de zeer beperkte maatregel die een aantal andere landen heeft genomen, loopt men al tegen wet- en regelgeving aan. Zij worden gedaagd. Er gaan rechtszaken en inbreukprocedures lopen. Ik vind het dus veel zinvoller om het debat aan de voorkant aan te gaan, om ervoor te zorgen dat de Europese regels worden veranderd. Het lijkt me beter om de regels te wijzigen, dan om ze te overtreden.

De heer **Rog** (CDA): Een e-book is een digitaal leermiddel, een adaptieve methode waarin een leerling op zijn eigen niveau wordt uitgedaagd en die zich aanpast. Dat is een vorm van een digitaal leermiddel. Is de Staatssecretaris bereid om met de branche te zoeken naar een oplossing voor het zo veel mogelijk oprekken van de definitie van digitale leermiddelen en die te scharen onder e-books, waardoor dat lage btw-tarief wel van toepassing kan worden verklaard?

Staatssecretaris **Dekker**: Wij onderzoeken dit al. Ik geef alleen aan welke discussie ontstaat als je e-books onder het lage tarief brengt. Een aantal landen hebben dit geprobeerd en lopen daarbij tegen de grenzen aan. De discussie wordt nog pregnanter als we kijken waar we echt naartoe willen. Dan hebben we het niet meer over het oude concept. Als je een e-book downloadt bij iTunes, krijg je het boek als ware het gedrukt maar dan op je scherm. Digitale leermiddelen zijn interactief, daar gebeurt veel meer mee. Dat is geen e-book meer, dat is veel spannender, leuker, nuttiger voor het onderwijs. De discussie over de vraag of dit een dienst is, valt nog meer in het nadeel uit van het onderwijs. Als je hierin ruimte wilt zoeken, moet je dat doen door het onderwerp op de Europese agenda te zetten en steun te krijgen van andere landen. De Minister en ik werken daar allebei hard aan. Zo zorgen we ervoor dat in de Europese wet- en regelgeving uitzonderingen worden gemaakt voor digitale leermiddelen. Daar is nog een weg te gaan. Die uitzondering is er nu niet. Digitale leermiddelen vallen onder het tarief van 21%. Dat zal gewijzigd moeten worden. Als dat is gewijzigd, ontstaat er ruimte. We zullen het alsnog moeten bespreken in de ministerraad, want een btw-verlaging kost geld. Dat is de volgorde. De benodigde ruimte is er in onze ogen nu nog niet. We zetten ons daar hard voor in.

De heer **Duisenberg** (VVD): Ik ben het eens met de aanpak van de Minister en de Staatssecretaris, maar ik wil een procesvoorstel toevoegen. Verschillen in btw-tarieven zijn over de gehele linie moeilijk uit te leggen. Dat is niet alleen zo bij leermiddelen, dat is op heel veel gebieden het geval. Dit is in het najaar onderwerp van discussie, als we spreken over het rapport van de commissie-Van Dijkhuizen over ons belastingstelsel. Daarbij wordt de btw meegenomen. Kan dit voorbeeld hoog op de agenda staan als er wordt gesproken over btw-verschillen? De tot nu toe ingebrachte voorbeelden komen weliswaar van een zeer respectabele partij, maar gaan over konijnen- en caviavoer. Leermiddelen zijn echt een mooi voorbeeld van een absurd verschil. Het moet worden aangepakt. Willen de bewindslieden dit op die tafel leggen en langs die route nog meer druk uitoefenen die ook richting Europa gebruikt kan worden?

Staatssecretaris **Dekker**: De reactie op het rapport van Van Dijkhuizen betreft hetgeen je kunt wijzigen binnen je nationale bevoegdheden, het gebruik maken van de ruimte die je hebt. Ik neem dit op met de Staatssecretaris van Financiën, om te horen in hoeverre zijn reactie ook dit soort thema's aansnijdt. De heer Duisenberg heeft gelijk dat verschillen in btw-tarieven op allerlei terreinen spelen. Ik gaf al enkele voorbeelden. Wij maken ons allemaal zorgen over de enorme druk op de pers en de veranderingen die men moet doormaken om mee te gaan met de tijd. Kranten moeten over een digitale krant 15% meer belasting betalen dan

wanneer die wordt gedrukt. Daarover zien we een soortgelijke discussie. Ook daar lopen we aan tegen de grenzen van Europese wet- en regelgeving. Onze missie is dit in Brussel op de kaart te zetten en te wijzigen. De financiering van tablets is geen btw-vraagstuk, maar heeft te maken met het meetellen van de tablet voor de inkomstenbelasting. De werkkostenregeling is voor alle werkgevers en werknemers in Nederland gelijk. We kunnen niet voor één sector een uitzondering maken. We moeten dat ook niet willen. De werkkostenregeling wordt op dit moment geëvalueerd. De Kamer krijgt daar in de zomer de resultaten van. Werkgevers en werknemers hebben in deze regeling de ruimte om de vrije ruimte van 1,5% van de totale loonsom in te vullen. Een school kan ervoor kiezen tablets aan te schaffen, maar dat gaat dan ten koste van iets anders, bijvoorbeeld de fiets. Deze gesprekken moeten op de scholen gevoerd worden.

De heer **Rog** (CDA): Ik begrijp dat de Staatssecretaris, als eindverantwoordelijke voor de sector, voor zichzelf geen rol ziet om te zoeken naar oplossingen om tablets fiscaal voordelig te verstrekken.

Staatssecretaris **Dekker**: De werkkostenregeling biedt hiertoe een mogelijkheid. Er is ruimte om 1,5% van de totale loonsom in te zetten voor dit soort maatregelen. Er moet wel een keuze worden gemaakt. Een school kan een aantal andere dingen dan niet doen. Ik zie niet in waarom ik specifiek het onderwijs meer ruimte moet geven dan veel andere sectoren, waar ook steeds redenen zijn om mensen linksom of rechtsom te helpen bij de vergoeding van hun werkkosten.

De heer **Rog** (CDA): Ik zie die reden wel. Weet de Staatssecretaris wat het salaris van een leraar is? Weet hij wat er overblijft voor andere zaken rond de werkkostenregeling als je 1,5% daarvan gebruikt voor mobiele devices? Die mobiele devices zijn belangrijk voor een goede uitoefening van hun vak, een uitoefening waarvan de Staatssecretaris net bejubelt hoe belangrijk het is dat we daarin stappen zetten. Is de Staatssecretaris bereid bij de evaluatie te zoeken naar een verbreding, zodat we juist voor deze sector een uitzondering kunnen maken?

Staatssecretaris **Dekker**: De ruimte en de mogelijkheid om dit te doen zijn er. De invulling van de 1,5% is een keuze van scholen. Het lijkt mij zinnig als ze daarbij kijken naar digitale devices, maar dat betekent dat ze een aantal andere dingen niet kunnen doen. De ruimte bestaat, dus de heer Rog wordt op zijn wenken bediend. Mijn punt is dat ik geen reden zie waarom het onderwijs of leraren een veel ruimere werkkostenregeling zouden moeten hebben dan andere beroepen. Het salarisniveau is niet heel anders dan bij bijvoorbeeld politieagenten of mensen in de zorg. Daar maken mensen ook allerlei extra kosten en is het ook goed om ze goed te outillieren. We moeten hier één lijn in trekken. Er is in de werkkostenregeling voldoende ruimte om het een en ander te doen voor die devices.

De heer **Van Meenen** (D66): We laten agenten toch ook niet hun eigen dienstpistool kopen? Dit is niet een soort faciliteit, zoals een fiets die je kunt gebruiken om naar je werk te fietsen. Het gebruik van mobiele devices wordt een essentieel onderdeel van het werk van een docent. Daarom vind ik dat er gekeken kan worden of die onder een fiscaal aantrekkelijke regeling kunnen worden aangeschaft.

Staatssecretaris **Dekker**: Dit wordt allemaal meegenomen in de evaluatie van de werkkostenregeling. Daarbij gaat het over het noodzakelijkheids criterium. Er zijn manieren om dit nu al te doen. Ik ben in gesprek met de VO-raad om dit op een goede manier te doen. Het moet fiscaal passen en

kunnen. Ik zie geen noodzaak om voor het onderwijs een hoger percentage toe te passen dan voor andere beroepen waar soortgelijke kwesties spelen.

De heer **Van Meenen** (D66): Er is een essentieel verschil in opvatting over de betekenis van digitale hulpmiddelen in het verzorgen van goed onderwijs. Voor een agent is een dienstpistool een essentieel onderdeel. Een verpleegster laten we niet haar eigen uniform of stethoscoop kopen. We zeggen toch niet «fijn als je het hebt, maar als je het niet hebt is het ook goed»? Er moet een opvatting van de overheid komen over de noodzaak dat dit voor een docent een integraal onderdeel van zijn instrumentarium is. Het signaal «we zien wel» stelt mij licht teleur.

Staatssecretaris **Dekker**: We komen nu in de techniek van de regeling. Het noodzakelijkheids criterium wordt meegenomen in de evaluatie van de werkkostenregeling, voor alle sectoren. Het hebben van een tablet of computer is niet alleen een onlosmakelijk deel van het werk geworden voor leraren, dat is in heel veel beroepen het geval. De vraag is of je specifiek voor het onderwijs één uitzondering moet maken of dat je zorgt voor een algemeen passende maatregel, ook voor andere sectoren waarin mensen thuis moeten werken en dag in, dag uit bezig zijn met laptops en computers.

De heer **Van Meenen** (D66): Vindt de Staatssecretaris dit een noodzakelijkheid voor een docent? Verdedigt hij dit standpunt te vuur en te zwaard?

Staatssecretaris **Dekker**: Digitale devices en leermiddelen zijn niet alleen in het onderwijs, maar ook in veel andere sectoren een onlosmakelijk onderdeel geworden van het werk. Als de heer Van Meenen wil horen dat dit in het onderwijs vele malen meer is dan bijvoorbeeld in andere beroepen, dan vraagt hij dat als woordvoerder voor Onderwijs. Ik weet zeker dat we op dit punt in de commissie voor Economische Zaken dezelfde discussie krijgen. In die sector werken mensen ook vaak thuis met deze apparaten. Zijn collega's daar zullen roepen dat dit in hun sector speelt. Ik ben er niet van overtuigd dat dit in het onderwijs meer speelt dan in andere sectoren.

De **voorzitter**: Ik stel voor dat de Staatssecretaris zijn beantwoording vervolgt.

De heer **Van Meenen** (D66): Ik voorvoel, los van de tweede termijn, dat ik hierover een uitspraak van de Kamer ga vragen.

De **voorzitter**: Dat merken we dan in de tweede termijn. De Staatssecretaris vervolgt zijn betoog. Ik kijk even naar de klok. Misschien kan hij kort zijn.

Staatssecretaris **Dekker**: De heer Rog stelde een specifieke vraag over digitale versus schriftelijke examens. Ik moet daar induiken. Dit zijn kwesties die het College voor Examen op de radar heeft. Ik weet niet of het woorden tellen veel uitmaakt. Bij de spellingscheck kan ik me wel wat voorstellen. Overigens kun je die uitzetten. Scholen kunnen daar wat aan doen. Ik vraag het punt na bij het College voor Examen en kom daarop terug.

De heer **Rog** (CDA): Het is teleurstellend dat we er nu niet verder over spreken. Ik wil graag de toezegging dat hierop een schriftelijke reactie komt. De Staatssecretaris zegt dat de spellingscontrole kan worden uitgezet, maar dat wordt niet gedaan. Woorden tellen bij een samenvatting van 600 woorden gaat handmatig minder snel dan op de

computer. Dat levert een gigantische tijdswinst op. Datzelfde geldt voor de taalverzorging. Als je keurig alles kunt deleten en aanpassen op je toetsenbord, is dat anders dan als je op papier werkt. Dit is een belangrijk onderwerp. Het is van belang dat we daar een schriftelijke reactie op krijgen. Die toezegging hoor ik graag.

Staatssecretaris **Dekker**: Dat is geen probleem. Ik weet niet of de voorbeelden die de heer Rog noemt een groot verschil maken, maar ik ga het na.

We spreken steeds over ICT als middel om onderwijs interessanter en aantrekkelijker te maken. Er is ook gevraagd, als het gaat over het wat in het onderwijs – wat moeten leerlingen kennen en kunnen als ze het onderwijs hebben gevolgd – of ICT daarin geen nadrukkelijke rol moet krijgen. Het gaat om ICT-wijsheid, digiwijsheid en het in staat zijn om computers op een goede manier te besturen. Er zijn landen die programmeren expliciet hebben opgenomen in het curriculum. Voor digiwijsheid lopen er al een aantal initiatieven. Mevrouw Jadnanansing vroeg wat er wordt gedaan om de negatieve kanten daarvan te ondervangen. Het programma Mediawijzer.net loopt. In de discussie over pesten hebben we er regelmatig over gesproken. Sociale media spelen daarin een rol. Wij ondersteunen scholen om dat meer tegen te gaan met een platform als digitaalpesten.nl et cetera. De andere kant van de medaille is of we leerlingen niet veel meer in staat moeten stellen de computer te gebruiken voor programmeren, het ontwerpen van dingen en het besturen van 3D-printers die op dit moment een enorme vlucht nemen. Diverse woordvoerders kaarten dit aan. Dit vraagt wat van de vaardigheden van leerlingen. Rond de zomer kom ik met een voorstel om het curriculum in zijn geheel tegen het licht te houden. We moeten wel kijken hoe het een zich tot het ander verhoudt. We kunnen niet oneindig dingen in het curriculum blijven stoppen, terwijl het onderwijs dat allemaal in dezelfde tijd moet doen. Het onderstreept de noodzaak het curriculum goed te bekijken en dit waar mogelijk te herijken en moderniseren.

De heer **Van Meenen** (D66): Er zijn veel warme woorden gesproken over digitalisering, over docenten die er vertrouwd mee moeten raken, over een meer individuele benadering van de leerling, adaptief materiaal et cetera. Voor mijn gevoel leiden deze ontwikkelingen tot grote vragen over waar we met het onderwijs en in het bijzonder het leraarschap naartoe gaan. Is de Staatssecretaris het met mij eens dat dit eigenlijk ook vraagt om een visie op leraarschap in de toekomst? Hoe ziet het werk van een docent er in de toekomst uit? Daarnaast ontstaat een veel individueler en directer beeld van de vorderingen van een leerling als we naar een digitale leeromgeving gaan. Dat roept voor mij vragen op over de rol van centrale toetsing ten opzicht van individuele en adaptieve toetsing. Ook daarop is een visie vereist. We hebben nog een debat over toetsing en daarin zal ik dit punt zeker naar voren brengen. Ik ben benieuwd of de Staatssecretaris het met mij eens is dat we naar grote veranderingen bewegen, die uiteindelijk heel nieuwe beelden zullen oproepen over het onderwijs. Is hij bereid daar vanuit zijn rol een vooruitblik op te geven?

Staatssecretaris **Dekker**: Er verandert veel in onze opvatting van het onderwijs, met ICT als een belangrijke aanjager die veel meer mogelijk maakt. In de Lerarenagenda is al een aantal onderdelen opgenomen. Als we het gevoel hebben dat daar iets nieuws voor nodig is en dat we daar langer bij moeten stilstaan, dan heb ik daar geen probleem mee. Als we als stelling hebben dat ICT geen doel op zich is maar een middel, moeten we kijken waar het moet veranderen. Ik zoek naar wat de heer van Meenen precies bedoelt met visie op het leraarschap, om goed te kunnen taxeren of dat zinvol is. We kunnen daarvoor mensen aan het werk zetten. We kunnen ook bekijken hoe we een aantal problemen kunnen oplossen

om een schaa sprong te maken in ICT. We kunnen de tijd echter één keer besteden.

Het andere punt van de heer Van Meenen was de toetsing. Daarin verandert ook veel. Er is al iets gezegd over de adaptieve toetsen. We spreken daar binnenkort over naar aanleiding van mijn brief over toetsen. Ik weet niet of dit enorme effecten zal hebben op de positie van centrale toetsen. Centrale toetsen zijn maar een klein onderdeel van het geheel. Ook daarin staat het denken niet stil. Ik noem als voorbeeld de eindtoets in het po. Ik wil graag dat dit een adaptieve eindtoets wordt. Daar hebben we een traject voor ingezet, waarmee dit binnen een periode van drie jaar gerealiseerd moet zijn. Dan kun je af van de verschillende toetsen voor verschillende leerniveaus en kun je beter kijken waar leerlingen staan aan het einde van hun basisschooltijd. Ik denk zeker dat dit effect gaat hebben.

De heer **Van Meenen** (D66): Over toetsing spreken we inderdaad nog uitgebreid. Ik zie als onderdeel van een visie op leraarschap de vraag hoe de baan, de week van een docent eruitziet in de toekomst. Dit hangt samen met een andere definitie van het begrip «onderwijstijd». Hoe kijken we naar de mogelijkheden die een docent binnen zijn baan heeft om bezig te blijven met deze ontwikkeling? Die zal heel snel gaan en zal veel van docenten vragen. Die ontwikkeling zal een integraal onderdeel moeten worden van de baan, althans in mijn ogen. Nu is het doceren het leeuwendeel van het werk. Dat soort vergezichten, of hopelijk dichtbijgezichten, zie ik graag. Ik proef bij de Staatssecretaris dat hij voelt dat er van alles gaat veranderen. Voor toekomstige besprekingen met de VO-raad, maar ook met de bonden over cao's, is het van belang om een beeld te geven waar dit uiteindelijk landt. Dat is mijn zoektocht. Als ik problemen heb, kijk ik altijd eerst naar de Staatssecretaris. Als die het niet oplost, doe ik het zelf wel.

Staatssecretaris **Dekker**: Mijn suggestie is daar de praktische route en variant te kiezen. We kunnen niet voorzien hoe dit soort ontwikkelingen er over tien of twintig jaar uitziet. Het is veel zinvoller om te investeren in de professionaliteit van leraren en om tijd en ruimte beschikbaar te stellen zodat ze zich kunnen ontwikkelen, om te zorgen dat ICT sneller en meer een plek krijgt in het onderwijs. Als we daarbij tegen grenzen aanlopen, moeten we bezien of we die kunnen wegnemen. Enorme vergezichten over een toekomst die we niet kennen open ik graag, maar ik weet niet of het zinvol is om veel tijd in te investeren in het laten maken van een dik pak papier. Mijn voorstel is daarin de pragmatische route te kiezen. Als er dingen zijn, melden de woordvoerders die en dan kijken we of we ze kunnen oplossen.

De heer **Duisenberg** (VVD): Ik heb gevraagd wat de benodigde investering voor het doorbraakproject is, om het wat minder vrijblijvend te maken. Dit zou onderdeel kunnen zijn van de brief over de doorbraakprojecten die na de zomer komt. Ik zie wel risico's. Het trackrecord op ICT-investeringen is niet sterk in de publieke sector. Dit is een terrein waarop het fout kan gaan als we snel gaan surfen. Wil de Staatssecretaris daar aandacht aan besteden in zijn brief? Wat gaat dit voor de sector betekenen? Hoe kan de sector dit goed beheersen?

Staatssecretaris **Dekker**: Dit was de reden om de partijen om de tafel te zetten. Er is niet gekozen voor snelle oplossingen die qua ambitie mooi lijken maar niet werken. We willen grondiger kijken wat we precies kunnen doen, waar de angel zit en welk implementatietraject past. We bezien hoe we stap voor stap een aantal van die dingen uit de weg kunnen helpen. Dat hoeft niet onmiddellijk met enorme bakken geld. Vaak zien we bij grote investeringstrajecten voor ICT dat er megalomane systemen worden opgezet. Soms is het goed om een platform te maken

dat kleinschalige ontwikkeling mogelijk maakt. Daar ligt misschien voor het onderwijs de sleutel. Leermethodes worden niet in een keer omgegooid, maar worden stap voor stap aangepast. Dit punt nemen we mee.

Mevrouw **Jadnanansing** (PvdA): Ik vroeg de Staatssecretaris iets meer beeld en geluid te geven bij zijn visie op de inzet van ICT op het vmbo. Hij heeft een mooie brief geschreven. Die gaat voor mij iets te veel richting het algemeen vormend onderwijs (avo).

Staatssecretaris **Dekker**: Ook in het vmbo is het goed om ICT een plek te geven. Grappig genoeg zien we dat dit bij de examinering in het vmbo al veel meer het geval is dan bij het havo of vwo. Een groot deel van de examinering in het vmbo is digitaal. Dat heeft zo zijn voordelen. We zien het ook op veel andere terreinen terug. Bij de meer beroepsgerichte vakken is de computer niet meer weg te denken. Het is heel goed om ICT daar net zo nadrukkelijk een rol te geven als in het po en de andere sectoren in het vo.

Mevrouw **Jadnanansing** (PvdA): Is het een idee om in de brief over het curriculum die we van de zomer krijgen, nader toe te spitsen op welke wijze dit vorm krijgt voor het vmbo? Daar zou ik heel blij mee zijn.

Staatssecretaris **Dekker**: Dat lijkt me geen punt.

Minister **Bussemaker**: Voorzitter. Bij ICT is niet de vraag of, maar hoe we daarmee omgaan. Zoals de heer Duisenberg zei, is het eigenlijk niet voldoende om in de perfecte storm overeind te blijven, maar is het de vraag hoe je mee kunt surfen. De volgende vraag is dan wat daarin de rol van de overheid is. Alle woordvoerders vroegen hoe wij onze rol als stelselverantwoordelijke zien. Ik zie die verantwoordelijkheid vooral in het geven van ruimte en het wegnemen van belemmeringen. Met name in het hoger onderwijs zie ik dat er veel gebeurt en dat we in Nederland vooroplopen ten opzichte van andere landen. Dat is een andere situatie dan in het po en vo, waar het nog niet zo opschiet. De Staatssecretaris sprak daar al over. Het hoger onderwijs loopt voorop. Daar gaan de ontwikkelingen heel erg snel. Er is vooral behoefte aan ruimte en het benutten daarvan. Wij moeten wel de kaders schetsen, maar we willen niet top-down voorschrijven wat er moet gebeuren. Dit past bij uitstek in een netwerkconfiguratie. We moeten belemmeringen in het toezicht, in de rol van de NVAO of in samenwerking wegnemen.

We doen dit voor het mbo en het hoger onderwijs op verschillende manieren. Ik begin bij het mbo, dat is logisch in de lijn van po naar vo. Mevrouw Jadnanansing is uitgebreid ingegaan op het mbo. Zij verwees naar mijn brief over toekomstgericht onderwijs in het mbo. Het betreft daarbij het innovatiever, uitdagender en herkenbaarder maken. In die brief staat inderdaad niet veel over ICT, maar dat wil niet zeggen dat het niet belangrijk is. Het is een vanzelfsprekend instrument om de doelstellingen van innovatie, uitdagendheid en kleinschaliger werken mogelijk te maken. De inzet van ICT biedt ook mogelijkheden om het onderwijs effectiever te organiseren en tegelijkertijd kwalitatief te verbeteren. Daarvoor bieden we ondersteuning, bijvoorbeeld met saMBO-ICT, Kennisnet en SURF. Dat heeft geleid tot een behoorlijk krachtig fundament van dienstverlening, waarop scholen hun eigen keuzes kunnen maken. Wij scheppen het kader. De scholen maken de keuzes afhankelijk van hetgeen in hun regionale situatie nodig is. Dat is afhankelijk van hun samenwerking met het bedrijfsleven en van de wijze waarop beroepen zich ontwikkelen. De invloed van ICT is voor alle beroepen voelbaar, maar op heel verschillende manieren. Ik wil de moderne beroepen positioneren. Daarom wil ik bij de ontwikkeling van het meester-gezelmodel niet alleen naar de

traditionele beroepen kijken, zoals stukadoor of edelsmid, maar ook een beroep als gaming meenemen. Dan heb je het per definitie over ICT. Daarnaast moeten de ICT-vaardigheden onderdeel zijn van de beroepsvaardigheden. Ze zullen dus vaak beroepsspecifiek zijn. Bij verzorgenden of verpleegkundigen betreft het het gebruik van sensoren en digitale computers met patiëntgegevens. ICT verandert daar het beroep. ICT verandert in de auto-industrie het beroep op een heel andere manier. Daar gaat het niet meer over olie en smeer, maar over elektronische besturings-systemen, die een belangrijk deel van de auto-industrie vormen. Het is dus niet zinvol om aan alle studenten hetzelfde te onderwijzen. Het moet beroepsspecifiek zijn. Daarin gaan algemene, eenentwintigste-eeuwse vaardigheden en beroepskennis hand in hand. ICT moet ingebed zijn in de organisatie.

We proberen daarnaast ICT op andere manieren te gebruiken in het onderwijs. Soms zijn het meer organisatiekwesaties, bijvoorbeeld bij het doelmatiger inrichten van de bedrijfsvoering of het terugdringen van administratieve lasten. In maart was het Nordwin College de eerste mbo-school waar potentiële studenten zich met een DigiD konden aanmelden. Ook dat is ICT-gebruik. Dat helpt om de administratieve lasten te verlagen. Het is een mooie stap. Er wordt efficiënter en effectiever met de MBOcloud gewerkt om leermiddelen te realiseren. Dat zit meer in het onderwijsproces. Met die digitale marktplaats kunnen instellingen efficiënt diensten uit de cloud afnemen van uitgevers, distributeurs, softwarebedrijven en dergelijke. Wij bieden het kader, maar instellingen kiezen wat ze nodig hebben en hoe ze willen handelen.

ICT kan ook via social media een belangrijke rol spelen door betere communicatie en meer studentgerichte ondersteuning, bijvoorbeeld bij de beroepspraktijkvorming (bpv). Ook daarvan heb ik een mooi voorbeeld uit de praktijk, van Nimeto Utrecht. Studenten die stage lopen houden op hun stageplek een blog bij. Daarmee leggen ze een koppeling met de docent. De docent hoeft iets minder vaak op bezoek en tegelijkertijd leggen leerlingen een link met het vak Nederlands. Ze moeten wel een goed blog schrijven. Dit wordt op afstand gelezen door de begeleidende docent. Omgaan met social media is daarmee een vanzelfsprekend onderdeel van de opleiding geworden. ICT kan zo leiden tot een meer persoonlijke leer- en ontwikkelomgeving. We werken toe naar een adaptievere manier van leren, die studenten en leraren in staat stelt voor iedereen een op maat gesneden leerroute vorm te geven. Naar deze rol van ICT verwees ik in de mbo-brief.

De docent moet gebruik kunnen maken van de technische en didactische mogelijkheden. Er is een belangrijke rol voor het professionaliseren van de beroepsgroep, zoals dat in alle sectoren een rol speelt. ICT is een vanzelfsprekend onderdeel van het mbo, met name in relatie tot de beroepspraktijk en op afstand leren. Het is iets minder ver ontwikkeld dan in het hoger onderwijs. Daar heeft het gebruik van ICT de grootste vlucht genomen, omdat dat het meest internationale onderwijs is. De heer Duisenberg verwees terecht naar de relatie tussen ICT en internationalisering. De Kamer krijgt zeer waarschijnlijk nog voor de zomer een brief over internationalisering in het hoger onderwijs. Daar ligt een duidelijke link met ICT, vooral via de al veelvuldig aangehaalde MOOC's.

Het onlineonderwijs is geen vervanging van het reguliere onderwijs. Het is een aanvulling en een verandering van de vorm van het onderwijs. Het komt er niet voor in de plaats. In de tijd van Erasmus werd al rondgereisd om een deskundige te kunnen zien en ontmoeten. Dat soort fysieke contacten is altijd nodig. Natuurlijk verandert het door de techniek. In de tijd na Erasmus veranderde het onderwijs door de boekdrukkunst. Ook dat was een grote revolutie en misschien ook wel een perfecte storm. Die gaf de mogelijkheid om de stap te maken van kleine studiegemeenschappen naar grote hoorcolleges en onderwijs op afstand. Je kon immers leren uit een boek. Wij kunnen nu met de moderne techniek dat op afstand en het

grootschalige combineren met het kleinschalige uit de tijd voor Erasmus. We kunnen het op afstand vormgeven. Het gaat steeds om de combinatie van het beste gebruik van de digitale hulpmiddelen, maar het blijven hulpmiddelen.

Dat zie je ook in het Nederlandse onderwijs. Daarin wordt volop geëxperimenteerd met flipping the classroom en blended learning. Dat zijn de nieuwe ontwikkelingen, die wij als stelselverantwoordelijken kunnen stimuleren, maar die door instellingen moeten worden opgepakt. Instellingen in Nederland zijn daar actief mee bezig, maar niet allemaal in dezelfde mate. De grootste voorloper is de TU Delft. Daar gebeurt ontzettend veel. De Docent van het jaar heeft daar een cursus volledig omgegooid en blended gemaakt. Hij heeft alle studenten tijdens het eerste college één keer in de ogen gekeken en daarna heeft hij alle hoorcolleges vervangen door online-instructie. Dat betekent een enorme besparing op gebouwen en zalen voor hoorcolleges. Dat zeg ik maar even terloops. Die vrijgekomen college-uren kon de docent inzetten voor projectwerk en andere activerende werkvormen in kleine groepen. Het kostte hem wel veel voorbereidingstijd, maar met resultaat. Het toch al hoge slagingspercentage bij deze docent ging omhoog van 87 naar 93. De uitval onder studenten daalde naar nul. Dat is een heel mooi resultaat. Het is niet zo dat elke docent dat kan, want het is een vak apart om onlinecolleges en blended learning op zo'n goede manier vorm te geven als deze docent heeft gedaan. Hij was niet voor niets Docent van het jaar. De studenttevredenheid was ook gestegen. Je zou zeggen dat zoiets alleen maar voordelen heeft. Dat is niet helemaal het geval. De studenten wilden absoluut niet terug naar het college oude stijl, maar ze gaven wel aan het directe contact met hun docent te missen. Daarom is hij voornemens volgend jaar meer momenten in te bouwen, waarop hij de studenten in de ogen kan kijken. Het zullen er wel minder zijn dan in de oude vorm. Het is een zoektocht. Het is ook een enorme stimulans voor docenten om te zoeken naar manieren waarop ze hun vak kunnen vernieuwen, om na te denken over de kern van hun vak. MOOC's staan hoog op de onderwijsagenda, ook internationaal. Ik vind het een fascinerende en inspirerende ontwikkeling. Iedereen die wel eens een stukje van een onlinecollege heeft gevolgd, gewoon open zonder studiepunten, kan niet anders dan concluderen dan dat het een verrijking van het onderwijs is. Dit geldt soms ook voor onderzoek. Een mooi voorbeeld daarvan zijn de colleges in Leiden. Voor thema's als terrorisme of Sharia in the West worden daar met kleine groepen studenten uit verschillende landen specifieke leergemeenschappen opgezet. Niet alleen leren de studenten daarin veel van elkaar, omdat ze leren over de percepties van deze onderwerpen in verschillende landen, de docent krijgt ook nieuw onderzoeksmateriaal aangereikt via de informatie van studenten. Zo wordt ICT vanzelf een onderdeel van die internationale omgeving. Buitenlandse en Nederlandse deelnemers vonden het een enorm fascinerende leerervaring. Zo krijg je een praktische, echt internationale classroom. ICT, digitalisering, internationalisering, specialisering, onderwijs en onderzoek raken elkaar. Het onlinecursusaanbod is bekend. De open courseware is al langer in ontwikkeling. Nederlandse instellingen doen daar actief aan mee. De ontwikkelingen hebben sinds mijn brief eerder dit jaar niet stilgestaan. Zo meldt het edX Consortium afgelopen week dat de Wageningen Universiteit zich bij het platform heeft aangesloten. Het aantal universiteiten en hogescholen dat zich aansluit, groeit snel. Nederland heeft een belangrijke voorlopersfunctie. Zo was er vorige week een wereldwijde edX-conferentie bij de TU in Delft. Het was voor het eerst dat een andere dan een Amerikaanse universiteit gastheer was. Daar kwam de absolute wereldtop bij elkaar. We mogen trots zijn dat deze conferentie naar Nederland is gekomen, om te zien wat Delft doet, maar ook omdat Nederland als hub voor de rest van Europa kan functioneren.

ICT draagt in het hoger onderwijs bij aan blended learning, aan een ander contact tussen studenten en docenten, aan internationalisering. Het kan ook helpen bij de voorbereiding op je studiekeuze, bijvoorbeeld met het mooie initiatief Universiteit van Nederland. Daarop staan tal van colleges, zodat aankomende studenten zich een beeld kunnen vormen van wat een studie inhoudt. Ik denk ook aan de voorbereiding van internationale studenten die naar Nederland komen. Ik ben bezig met een MOOC over Nederland en Nederlands voor internationale studenten. ICT kan ook bijdragen aan een leven lang leren, omdat het bijdraagt aan meer flexibel en op maat gemaakt onderwijs. Dit vraagt de afstemming die wij faciliteren en de kaders die wij schetsen, maar het gaat ook verder dan dat. Alles rond Coursera en edX is internationaal. Ook de Europese Commissie roert zich hierin. Bij de afgelopen OJCS-Raad ging het over transnationale samenwerking en Opening up Education. Daarover is recentelijk een mededeling van de Europese Commissie verschenen, die niet alleen door lidstaten, maar ook door instellingen moet worden opgepakt.

Ik kom bij de meer specifieke vragen van de woordvoerders. Er is gevraagd naar scholing en nascholing voor leraren en lerarenopleidingen. Voor het curriculum van de lerarenopleidingen zijn de vastgestelde bekwaamheidseisen voor leraren richtinggevend. Daarin is kennis over onderwijs en leermiddelen voor ICT opgenomen. Het is een belangrijk onderdeel van de lerarenopleidingen. We hebben afspraken gemaakt over het versterken van de kenniscomponent via de invoering van de kennisbasis. Daarin is ICT verwerkt. Voor de tweedegraadsopleidingen is onlangs de ICT-component geactualiseerd in een addendum. Dit is niet voldoende om de ICT-vaardigheden van leraren te borgen. Net als voor andere vaardigheden geldt dat de toepassing van de opgedane kennis in het praktijkgedeelte van de opleiding minstens zo'n grote rol speelt in de ontwikkeling van die ICT-vaardigheden. De begeleiding vanuit de opleiding, maar ook binnen de stageschool, zijn hiervoor van belang. Ik erken dat hier verbetering mogelijk is. Ik was laatst op werkbezoek bij een pabo in Eindhoven. Een aantal alumni gaf daar inmiddels les. Zij worstelden met grote administratieve lasten. Ze hadden een bepaald instrument wel behandeld tijdens hun opleiding, maar ze hadden het zich onvoldoende toegeëigend. De leraar van de lerarenopleiding zei onmiddellijk dat hij ze kon helpen. Zo'n instrument moeten we nadrukkelijker op de voorgrond zetten in het curriculum. Verbetering is dus mogelijk. Ook de ICT-kennis en -vaardigheden bij zittende leraren moeten worden versterkt. Zij moeten kunnen omgaan met digitale leermiddelen en pedagogisch-didactische veranderingen in de klas vorm geven, de e-didactiek. In het sectorakkoord van het vo zijn hierover afspraken gemaakt om dit te bevorderen. Voor het po en mbo willen we vergelijkbare afspraken maken. In het mbo maken we overigens ook kwaliteitsafspraken. Die gaan voor een belangrijk deel over professionalisering van leraren. Digitalisering moet daar vanzelfsprekend een onderdeel van zijn. Dat wordt ook besproken met docenten en studenten. Instellingen worden beloond indien de resultaten op het gebied van studiesucces, kwaliteit, bpv en voortijdig schoolverlaten (vsv) zeer goed zijn. ICT kan daarbij helpen. Dit wordt ondersteund via Kennisnet en saMBO-ICT. Voor het hoger onderwijs geldt dat de bekwaamheid van docenten via de Basiskwalificatie Onderwijs (BKO) of de Seniorekwalificatie Onderwijs (SKO) vorm moet krijgen. ICT kan ook daarin een rol spelen, bijvoorbeeld door docenten te leren hoe je onlinecolleges kunt geven. Ik ga dit niet allemaal tot in detail voorschrijven. Die wereld is intelligent genoeg om zelf te bedenken hoe men dit het best vorm kan geven.

De heer Duisenberg vroeg of ik echt werk heb gemaakt van mijn toezegging in De Wereld Draait Door dat ik concrete stappen zou stimuleren. Dat heb ik gedaan. Ik hoefde er geen nieuwe regelgeving voor te maken. Dat heb ik indertijd ook in mijn brief geschreven. Ik moest

vooral zorgen dat er meer ruimte kwam. Instellingen kunnen punten geven voor onlinecolleges. Studenten kunnen elders en hier gevolgde MOOC's incorporeren na goedkeuring van de examencommissie, naar analogie van het volgen van vakken aan een buitenlandse instelling. Ik heb vooral aangegeven hoe het kan. Instellingen moeten dit nu gaan doen. Er zijn veel voorbeelden dat dit op onderdelen gebeurt. Het komt minder vaak voor dat MOOC's volledig worden geïncorporeerd. Universiteit Leiden heeft onlangs een cursus van de Vanderbilt University geïncorporeerd. Leiden doet zelf de examinering. Het ontwikkelen van allerlei technieken, ideeëverificatie en het opbouwen van ervaring daarmee zijn cruciale stappen. De NVOA geeft aan dat dit past binnen haar kader. Wel zal de NVOA erop letten dat er voldoende expertise op dit terrein in de panels zit. Dit is een heel vergaande stap, maar er zijn al veel stappen te zetten met delen van curricula die blended zijn. Onlinemateriaal kan daarin goed worden benut. Die innovatieve projecten bij instellingen maken wij mogelijk. Het gaat nu in snel tempo.

Kwaliteit moet altijd voorop staan. MOOC's zijn goed inpasbaar in de huidige interne en externe kwaliteitszorg. Mijn beeld is dat instellingen hier aandacht aan besteden en evalueren wat goed werkt en wat niet. Niemand zet zo maar een cursus online, alleen al omdat die cursus over heel de wereld kan worden bekeken. Als die niet goed in elkaar zit of de docent maakt een fout, dan heb je een enorme blamage. Dan sta je te kijk voor heel de wereld. Het zijn vaak de beste docenten, die goed voorbereid zijn en die hun stof buitengewoon goed beheersen, die gevraagd worden voor een onlinecursus. De NVAO denkt hier goed over na.

Enkele woordvoerders brachten de relatie met de contacturen ter sprake. Daarover hebben we afspraken gemaakt in de prestatieafspraken. De twaalf contacturen gelden alleen voor het eerste jaar. Dat is een basis. Dat wil ik voorlopig zo houden. Dit is zeker voor de overgang van vo naar hoger onderwijs van belang. Studenten moeten binding met de docent blijven houden. Daar bovenop hoop je dat het niet ophoudt bij die twaalf uur. Het is een minimum, geen maximum. Er is nog heel veel variatie mogelijk in uren. Overigens biedt de definitie wel enige ruimte voor virtueel contact tussen docent en student, bijvoorbeeld als de docent een onlinewerkgroep heeft en online discussieert met studenten. Dat telt mee in de gemaakte afspraken, omdat er direct contact is. Dat kan ook via de digitale weg. De student kan vragen stellen aan de docent. Dit is een van de thema's die misschien nog geen rol zal spelen bij de midterm review van de prestatieafspraken, maar wel bij de evaluatie daarvan. We willen andersom ook niet dat dit remmend werkt op goede ontwikkelingen rond online-educatie. Met de uitleg die ik heb gegeven is het goed werkbaar voor instellingen.

Hoe kijkt de inspectie hiernaar? Is die niet te conservatief over digitale lesmethoden? Dat is niet het geval. Voor het hoger onderwijs denkt de NVAO daarover mee. In het mbo is de kwaliteit van het onderwijs eigenlijk het belangrijkste aangrijpingspunt. Daar speelt de discussie over contacturen wel, maar niet in relatie tot onlineonderwijs. Voor het mbo hebben we het Adviespunt Onderwijstijd. MBO15, Kennisnet en de MBO Raad spreken daar over de invulling van onderwijstijd in relatie tot het gebruik van ICT.

De heer Duisenberg vroeg naar de publieke middelen die wij in het hoger onderwijs besteden aan ICT en het bedrag van 1 miljoen, dat een fooi zou zijn. Dat vind ik niet. 1 miljoen is een behoorlijk bedrag. Universiteiten en hogescholen doen hier zelf al veel aan. Ze bekostigen dit uit de lumpsum, maar zullen dat niet voor alle opleidingen in dezelfde mate doen. Ze kijken vooral naar bepaalde belangrijke opleidingen. Ik ben eerlijk gezegd niet zo bang voor onjuiste besteding, want die kans is niet groter dan bij regulier onderwijs. SURF volgt de ontwikkelingen en kan de instellingen ondersteunen met expertise. Instellingen kunnen zo de juiste investeringen in ICT en infrastructuur doen. Natuurlijk weten we niet hoe snel de

technische ontwikkelingen gaan. Het komt vast voor dat een instelling een minder efficiënte investering doet, maar de verantwoordelijkheid is bij de instellingen goed belegd. Zij hebben een internationaal netwerk en kunnen van elkaar leren. Het bedrag van 1 miljoen is bedoeld als steuntje in de rug voor instellingen die hun nek durven uit te steken en om andere instellingen te stimuleren om over de drempel te stappen. Met de lumpsumfinanciering van de instellingen en de ondersteuning door SURF ben ik niet bang dat er versnippering optreedt.

Tot slot wil ik wat zeggen over digivaardigheid en digitale laaggeletterdheid. Het belang van digitale vaardigheden neemt toe, ook bij niet-schoolse activiteiten als het aanvragen van een paspoort en een bibliotheekpas. Misschien hoeven we er straks nog maar eentje aan te vragen. We werken aan die digitale vaardigheden. In het kader van volwasseneneducatie hebben we een programma Digivaardig & Digiveilig, in samenwerking met het Ministerie van Economische Zaken. Mevrouw Netelenbos is daar ambassadeur van. De doelen daarvan zijn het dichten van de digitale kloof in de samenleving, het stimuleren van initiatieven die digitale vaardigheden vergroten, het klantvriendelijker laten opereren van de publieke sector door digitale dienstverlening en het waar nodig stimuleren van het opnemen van moderne vaardigheden in het curriculum. Dit is vooral bedoeld voor volwassenen. Daarnaast nemen we in het beleid voor laaggeletterdheid ICT ook mee. Heel veel onderwijs over laaggeletterdheid vindt plaats op scholen, ROC's of in bibliotheken en gaat voor een belangrijk deel via computers en ICT. Mensen leren niet alleen woorden schrijven of de opschriften op gebruiksartikelen in de supermarkt lezen, maar ook hoe ze een digitaal document moeten aanvragen. Ook daarvoor ligt een verantwoordelijkheid bij mijn departement.

De Staatssecretaris heeft al veel gezegd over jongeren en het onderwijs. Er gebeurt ook buiten het onderwijs veel in het kader van digiwijsheid, bijvoorbeeld vanuit de cultuurhoek. Ik heb vorig jaar de Europees Commissaris voor Onderwijs en Jeugd rondgeleid bij Cinekid. Dat was oorspronkelijk bedoeld als filmfestival voor jongeren en is uitgegroeid tot een van de grootste, zo niet het grootste digitale vaardighedenfestival voor jongeren. Daar kwam niet alleen de Europees Commissaris, maar ook tal van internationale deskundigen. Ze wilden leren van wat daar gebeurt. Het kan namelijk ook spelonderwijs. Iedereen die kinderen heeft, weet dat die je in hoog tempo inhalen. Daar heb ik ook last van. Het is dus van groot belang dat we die generatie het spelonderwijs laten doen. Dat doen we met publieke middelen met Cinekid, maar ook door private bekostiging. Ik noem de Donald Duck, die onlangs een speciaal nummer over programmeren heeft uitgebracht. De heer Klöpping speelt daarin de hoofdrol. Hij heet dan net iets anders. Dat was in een vakantie. En passant heeft de Donald Duck programmeercursussen voor kinderen georganiseerd.

Privaat, publiek, in de cultuurwereld, in laaggeletterdheid, in volwasseneneducatie, los van wat het onderwijs sec doet, gebeurt er dus heel veel. De vraag is hoe we dit alles in een goede context kunnen plaatsen. We doen dat door te stimuleren en te ondersteunen, door belemmeringen weg te nemen, door vrijheid te geven en af en toe een kleine financiële impuls beschikbaar te stellen. Vervolgens zorgen we ervoor dat de netwerken goed samenwerken, want dit is bij uitstek een verantwoordelijkheid van initiators in een netwerksamenleving. Ik ben daar niet ontevreden over, zeker niet in het hoger onderwijs. Ik ben trots op het voortouw dat onze instellingen nemen. Waar ze dat nog niet doen, maar het wel nodig en wenselijk is, geven wij ze af en toe een duwtje in de rug.

De heer **Duisenberg** (VVD): De Minister is terecht heel enthousiast over MOOC's. Ik heb zes weken een MOOC gedaan van een waanzinnig goede

professor met supermooi materiaal. Het was het beste materiaal dat je kunt krijgen. Ik moest door, ik kreeg een berichtje dat ik weer college moest volgen toen ik een paar weken niet had ingelogd. Anders werd «ze» boos. Je voelde je echt betrokken, je kon persoonlijk vragen stellen, er was een community van studenten uit heel de wereld. Ik vond het een waanzinnig inspirerende en leerzame ervaring. Zou het niet geweldig zijn als we meer van dit soort ervaringen in ons hoger onderwijs krijgen? De Minister geeft een aantal goede voorbeelden van vooral universiteiten, die hierin voorop lopen. Er wordt vaak gedacht aan de individuele student die een MOOC wil inbrengen. Ik denk vooral aan de opleiding die gebruik wil maken van één MOOC. Het zou geweldig zijn als je het vak Financiële Wiskunde van een wereldberoemde professor aan het MIT kunt volgen of het vak Economic Policy gegeven door The London School of Economics en Princeton University. Dat zijn kansen die we nu kunnen bieden. Het zou fantastisch zijn als die er zijn voor onze studenten. Ik kom op mijn vraag. Toen de Minister in De Wereld Draait Door zat, in januari van dit jaar, zat zij naast de heer Klöpping. Het was een inspirerende uitzending. Met mij had heel Nederland een «wauw, nu gaat er iets veranderen»-gevoel. De Minister werd gevraagd toe te zeggen wanneer ze het ging realiseren. Het leek daar wel een Kamercommissie, maar dan nog effectiever. Uiteindelijk heeft ze gezegd dat ze binnen een halfjaar een aantal dingen gerealiseerd zou hebben. Daarna werd het heel stil. Ook de NVAO schrijft vorige week dat het niet waarschijnlijk is dat MOOC's binnen afzienbare tijd worden geaccrediteerd in Nederland en Vlaanderen. Volgens de NVAO groeit er wel een gedeelde perceptie over wat bepalend is voor een goede MOOC. Het is vaag, het is stil, maar de Minister moet in januari iets in haar hoofd hebben gehad. Welke knelpunten had zij toen in gedachten om binnen een halfjaar op te lossen, zodat die revolutie zou losbarsten?

Minister **Bussemaker**: Ik dacht toen aan het wegnemen van eventuele belemmeringen om de instellingen die aan de slag willen zo veel mogelijk ruimte te geven. We hebben geconstateerd dat er vooral belemmeringen zaten in de perceptie. Men wist niet hoe men het in moest passen in het bestaande onderwijs en hoe men de punten moest uitdelen. Dat hebben we snel daarna afgesproken met de instellingen die vooruit wilden. Ik heb helemaal geen half jaar nodig gehad. Het mag voor een deel, het mag voor het onderwijsprogramma als geheel. Daarvan gaf ik net een voorbeeld. Het volledig incorporeren van een MOOC in het curriculum is best ingewikkeld. Je kunt ook onderdelen incorporeren. Het is voor mij een belofte voor de toekomst dat je een onderdeel van een college online kunt volgen of kunt delen met je studenten. Je hoeft niet heel het college online te doen, het kan ook per onderdeel. Dat kan voor een algemeen vak als Financieel toezicht of Algemene theorie over rechtvaardigheid. Daar heb ik een MOOC van gezien van Michael Sandel. Daarin zaten veel morele dilemma's; het is dus voor tal van studierichtingen van belang. We hebben geconstateerd dat het kan en dat instellingen die ruimte benutten. We hebben met de NVAO gekeken welke belemmeringen er nog zijn. We willen helderheid verschaffen over mogelijke misverstanden over of onduidelijkheden in de interpretatie van regelgeving, bijvoorbeeld over het vestigingsplaatsbeginsel. We hebben achterhaald dat de regel voldoende ruimte biedt voor Nederlandse instellingen om afstandsonderwijs aan te bieden. De nieuwe informatie van de NVAO, die de heer Duisenberg noemt, moet ik even nakijken. Daar kom ik in tweede termijn op terug.

De heer **Duisenberg** (VVD): De Minister heeft kort na de uitzending met de voorlopers geconstateerd dat er niet zoveel belemmeringen zijn. Ik deel die constatering waar het de voorlopers betreft. Toch hoor je in het veld dat er wel degelijk belemmeringen zijn, al is het maar omdat ze beleefd worden als belemmeringen. Kan de Minister actiever optreden in het

wegnemen van die perceptie? Belemmeringen die worden genoemd betreffen de contacturen. De Minister geeft een heel plausibele uitleg, die blijkbaar niet algemeen bekend is. Die belemmeringen betreffen het vestigingsplaatsbeginsel. Ook daarover geeft de Minister een plausibele uitleg, die blijkbaar niet overal bekend is. Er is zendingswerk nodig. Het wordt als een hindernis ervaren. Belemmeringen betreffen ook de accreditatie en de wijze waarop dingen worden goedgekeurd in een examencommissie. De voorlopers weten hoe je dat doet, maar in het algemeen is dit een hindernis die door veel mensen in het veld moeilijk te nemen is. Als de belemmeringen er de facto niet zijn, kan de Minister dan het voortouw nemen om die perceptie bij te sturen en aan te geven dat de ruimte er is en dat instellingen ervoor kunnen gaan?

Minister **Bussemaker**: Die handschoen neem ik graag op. We hebben dit de afgelopen tijd geprobeerd. Veel belemmeringen zaten niet in regelgeving, maar in duidelijkheid daarover. De NVAO moest die duidelijkheid bieden. Soms zit onduidelijkheid in procedures. Wij hebben aangegeven dat het analoog is aan het volgen van een opleiding bij een buitenlandse instelling. We hebben aangegeven op welke wijze het onderdeel kan zijn van het curriculum en goedgekeurd kan worden door de examencommissie. Dat geldt ook voor de accreditatie. De nieuwe manier moet wel zijn ingebed in de onderwijs- en examenregeling van de opleiding. Middels accreditatie moet dit zijn gevalideerd. Dan is er ook kwaliteitscontrole. Die moet er voor onlinemateriaal net zo goed zijn als voor andere onderdelen. Ik zal nog een keer met de instellingen in gesprek gaan, om te horen of er meer nodig is dan hetgeen we al hebben gedaan en wat zij al weten. We moeten nadenken over het continu up-to-date houden van de informatie, want de ontwikkelingen gaan snel. Dat vraagt misschien af en toe aanpassingen. Mijn belofte dat we concrete stappen zouden zetten zodat er concrete punten toegekend kunnen worden, is gestand gedaan. Het gebeurt volop, bij de ene universiteit meer dan bij de andere en bij universiteiten meer dan bij hogescholen. Ik denk dat deze ontwikkeling heel snel gaat. Ik kijk of ik de voorlichting kan optimaliseren.

Mevrouw **Jadnanansing** (PvdA): Mijn vraag betreft de lerarenopleidingen en de na-, her- en bijscholing. De Minister schetst een indrukwekkend beeld van de afspraken die worden gemaakt over digitaliseringsvaardigheden van docenten. In een onderzoek van Kennisnet, maar ook op andere plekken, lees ik dat dit niet of onvoldoende gebeurt. De Minister kan er niet steeds op drukken, maar er moet een tussenweg zijn. We moeten zorgen dat die urgentie wel doordringt. Papier is geduldig, maar als de urgentie niet doordringt zijn we ver van huis. De ontwikkeling gaat immers pijlsnel en jongeren hebben er recht op dat ze daarin worden meegenomen door hun docent.

Minister **Bussemaker**: Dat ben ik met mevrouw Jadnanansing eens. Daarom is dit een vast onderdeel van de gesprekken met de lerarenopleidingen. Het werkt het beste als studenten ze daarop bevragen, en niet alleen ik. Studenten zullen dat doen, want die zijn digitaal opgegroeid en weten niet beter. Daarom moeten wij steeds nadenken over het up-to-date houden van de kennisbasis en de wijze waarop ICT daarin een rol kan spelen. Bij tweedegraadsopleidingen is de ICT-component geactualiseerd. Die moet wel worden verwerkt en geïnternaliseerd door de docenten. De docenten van de lerarenopleidingen moeten worden bijgeschoold, net zo goed als de docenten in het veld. Ik ben enthousiast over de afspraken in de sectorakkoorden en in de kwaliteitsafspraken voor het mbo. Laten we leraren oproepen de scholing en bijscholing te vragen die zij nodig hebben.

De heer **Duisenberg** (VVD): Ik kom terug op de versnippering en het bedrag van 1 miljoen per jaar. Ik wil niet per se het bedrag ter discussie stellen. Ik weet niet of er basisopzet in zit of dat er is gedart om het te bepalen. De Minister deelt mijn zorg over de versnippering niet. Toch hoor ik in het veld dat die neiging tot versnippering er wel is. Kan de Minister dit nogmaals bekijken? Juist bij dit soort ontwikkelingen is het van belang dat we een vuist maken en dat er afstemming is. Zoals dat in het po en vo gebeurt met de doorbraakprojecten, waarin men elkaar heeft opgezocht om te bekijken hoe het gecoördineerd kan, vraag ik of de Minister dit als een punt van aandacht wil meenemen. Is in het hoger onderwijs meer coördinatie mogelijk, door de sector zelf wellicht? Met een versnipperd budget van 1 miljoen bereiken we helemaal niets.

Minister **Bussemaker**: Die ene miljoen is niet voldoende voor wat we willen. Onze ambities zijn veel groter. Gecombineerd met de lumpsum en de verantwoordelijkheid van SURF, die bijdraagt aan innovatieprojecten, houden de financiële middelen volgende stappen niet tegen. Voortgang ligt in het kunnen leren van elkaar. Ik constateer dat het voor een deel wel gebeurt in Nederland, maar ik constateer ook dat een aantal universiteiten helemaal verweven is met Coursera, edX en andere internationale organisaties. Dat is misschien nog wel belangrijker. Ik let goed op zowel de verantwoordelijkheid van SURF als de verantwoordelijkheid van de instellingen zelf. Dit loopt via de koepels. Ik vraag of zij gevaren en risico's zien voor versnippering.

De vergadering wordt van 12.11 uur tot 12.19 uur geschorst.

De **voorzitter**: De Minister heeft inmiddels een antwoord op de laatste vraag van de heer Duisenberg. Daarna gaan we over naar de tweede termijn van de Kamer.

Minister **Bussemaker**: Mijn antwoord betreft de vraag over de NVAO en de eventuele belemmeringen bij de accreditatie. De notitie is zeer recent, van 6 juni, vandaar dat ik die nog niet zo scherp op mijn netvlies had. De heer Duisenberg is er snel bij. De NVAO accrediteert alleen volledige opleidingen. Het maakt niet uit of daarin open onlineonderdelen zitten. De conclusie is dat er geen probleem is, tenzij een gehele opleiding online is. TU Delft heeft dat, de master Watermanagement. Dat is een internationale opleiding. Die opleiding is volledig online en wordt in haar geheel geaccrediteerd. Vooralsnog zie ik hier geen problemen, omdat de NVAO die niet apart neemt maar als onderdeel van de opleiding ziet. Het is logisch dat er niet apart naar wordt gekeken. Onlineonderwijs blijft onderwijs. De heer Duisenberg gaf dat aan. Je moet wel wat doen om onderwijs te volgen. Het is niet alleen maar het bekijken van een filmpje. Dat misverstand bestaat nog wel eens.

De heer **Duisenberg** (VVD): Voorzitter. Ik bemerk tot mijn vreugde bij beide bewindspersonen de ambitie om, in de woorden van de Staatssecretaris, een schaalessprong te maken in het toepassen van digitale middelen. De Minister zegt het in iets andere bewoordingen. Ik onderschrijf dit streven namens de VVD-fractie volledig, voor alle sectoren van po tot hoger onderwijs. Ik ben tevreden met de antwoorden van de staatssecretaris over de brief over de doorbraakprojecten die na de zomer komt, met de concrete doelen die hij op stelselniveau wil bereiken. Die houdt verband met de brief over het curriculum. In beide brieven krijgen we de bredere visie van het kabinet.

We spraken over het inbrengen van studiepunten voor online courses in het hoger onderwijs. Het is goed nieuws dat er geen nieuwe accreditatiegolf over de sector wordt uitgerold. Dit zeg ik namens de sector. De boodschap moet voornamelijk zijn dat er ruimte is en dat het kan. Ik heb

om meer communicatie gevraagd, omdat er nog belemmeringen worden ervaren. Dat kan in de accreditatie zitten, in de goedkeuring door de examencommissie. Een universiteitsmedewerker zei me dat men dit niet meer durft sinds InHolland. Dat soort gevoelens moet worden weggenomen. De Minister kan daar wat aan doen. Het betreft accreditatie en de interpretatie van de contacturen en van het vestigingsplaatsbeginsel. Ik kijk uit naar een communicatieoffensief op deze punten, naast de bestaande overleggen. De Minister kan daarmee aangeven dat ze dit aanmoedigt en dat er ruimte in de interpretatie is. Ik ga ervan uit dat de gedachte van die schaa sprong en die wauw-factor die bij De Wereld Draait Door breed werd gedeeld, in de komende tijd heel helder wordt.

De heer **Van Meenen** (D66): Voorzitter. Digitalisering geeft nu al een belangrijke impuls aan onderwijsvernieuwing. Onderwijsvernieuwing is de afgelopen decennia een beetje in het hoekje beland met zaken die we eigenlijk niet moeten willen. Dat had vooral te maken met het feit dat het te veel vanuit Den Haag kwam. Het goede dat we vandaag hebben gehoord, is dat er Kamerbreed en bij de bewindspersonen de overtuiging is dat de vernieuwing nu plaatsvindt. Die wordt vooral geïnitieerd door docenten en vindt plaats in klassen en scholen. De ambitie is daar alle ruimte, vertrouwen en faciliteiten voor te geven. Op dit laatste zit het spannende punt. Hoe gaan we dat doen? Het is eenvoudig gezegd. Ruimte en vertrouwen kosten niet zo veel geld, maar faciliteiten wel. Op dat vlak moeten in ieder geval alle belemmeringen uit de weg worden geruimd. Ik heb net een klein debatje gehad over de agent met zijn dienstpistool en de docent met zijn iPad. De heer Rog zal er nog behartigenswaardige dingen over zeggen. Juist op dit punt lijkt het me verstandig om de discussie aan te gaan. De heer Rog neemt daarin het voortouw. Hij zal ongetwijfeld een VAO aanvragen.

Ik ben blij met de ambities van de bewindspersonen. Ik dank de Staatssecretaris voor de toezegging dat hij leerlingen en studenten wil betrekken bij de ontwikkeling die we ingaan. Ik zie daar erg naar uit.

Mevrouw **Jadnanansing** (PvdA): Voorzitter. Dank voor de antwoorden op de vele vragen die wij hebben gesteld. Er gebeurt veel goeds op het gebied van ICT binnen het onderwijs, maar een aantal zaken kan beter. Ik ben blij met de toezegging van de Staatssecretaris om het vmbo mee te nemen in de zomerbrief over de curricula. Ik vind het van groot belang dat elke jongere toegang heeft tot ICT en digitale leermiddelen. Dat moet onafhankelijk zijn van het feit of de school wel of niet met het digitale virus is besmet. Hoe ziet de Staatssecretaris de rol van de educatieve uitgeverij en digitale spelers om die open en toegankelijke infrastructuur te borgen?

De heer **Rog** (CDA): Voorzitter. Dank aan de bewindspersonen voor de behartigenswaardige woorden over de digitalisering. Ik heb van de Staatssecretaris de toezegging dat hij schriftelijk terugkomt op de kwestie van de examens Nederlands in het vo. Kan hij de Kamer deze brief sturen voor het algemeen overleg Examens vo? Mijn punten zijn bekend: het woorden tellen, de spellingscontrole, de taalverzorging en de tijdswinst die de computer versus het schriftelijk examen oplevert. Over de btw-problematiek moet ik constateren dat de Staatssecretaris wil blijven kleuren binnen de lijntjes die door Europa zijn voorgeschreven. Ik betreur dat, omdat ik zie dat andere landen wel zoeken naar oplossingen. We moeten in dit soort gevallen niet alleen via de hoofdingang gaan, maar ook zelf bekijken hoe we het onderwijs tegemoet kunnen komen om ervoor te zorgen dat zo veel mogelijk de middelen aan goed onderwijs worden besteed. Ik proefde in de beantwoording van de Staatssecretaris dat hierin ook een kostenoverweging voor de rijksoverheid meespeelt. Dat kan nooit de bedoeling zijn.

Het laatste punt dat ik in eerste termijn aan de orde stelde en waarop ik de Staatssecretaris net als de heer Van Meenen heb geïnterrupteerd, betreft de mobiele devices en de evaluatie van het noodzakelijkheids criterium. Ik moet zeggen dat de antwoorden van de Staatssecretaris mij niet gerust hebben gesteld. Het is teleurstellend dat we zoveel behartigenswaardig zeggen over digitalisering, maar dat alleen met de mond belijden en het vervolgens niet waarmaken in beleid. Leraren hebben die devices nodig. Ik wil daarom inderdaad een VAO aanvragen om hierover een motie in te dienen. Ik wil de Staatssecretaris daarmee aansporen tot het waarmaken van de goede en behartigenswaardige woorden die hij hier heeft gesproken.

Staatssecretaris **Dekker**: Voorzitter. Mevrouw Jadnanansing vroeg naar de betrokkenheid van methodeontwikkelaars en uitgeverijen. Aan de inputkant is het werk van expertisecentrum SLO voor het opstellen van heldere leerdoelen van belang. Aan de outputkant werken we met open standaarden, die moeten bevorderen dat zaken meer en beter uitwisselbaar zijn, zodat digitale leermiddelen op elkaar aansluiten. De brief over de examens Nederlands komt voor het algemeen overleg Examens vo naar de Kamer.

Bij de btw-kwesties spelen twee aspecten. Het is veel zinvoller om te pleiten voor de aanpassing van regels, zodat het er allemaal tussen past, dan Europese regels te overtreden. Dat kan, maar dan worden we volgend jaar teruggefloten. Het onderwijs heeft daar niet zoveel aan. Laten we de goede route bewandelen, dan bereiken we in mijn ogen veel meer. Het tweede aspect is de werkkostenregeling. Deze regeling is helder. Als je conform het noodzakelijkheids criterium een digitale device nodig hebt voor je werk, is er niets aan de hand. Dat geldt ook voor het onderwijs. Als een school kan aantonen dat een laptop of een iPad noodzakelijk is voor de uitoefening van het vak, dan kan het apparaat worden verstrekt. Daar zijn heldere regels voor. Die gaan over de mate waarin het device privé gebruikt mag worden. Als het onderwijs op dit punt tegen praktische problemen aanloopt, vindt de sector de Minister en mijzelf aan zijn zijde. Wij zijn er om het onderwijs te helpen. Als er sprake is van vernieuwingen of noodzakelijke dingen en er zijn uitvoeringskwesties, gaan we om tafel om te bezien hoe die kunnen worden opgelost. Dit doet zich iets vaker voor bij iPads dan bij laptops. Ik zie geen reden om voor het onderwijs een ruimere werkkostenregeling toe te passen dan voor andere sectoren. We hebben een enorme discussie gehad over de complexiteit van ons belastingsysteem. De lijn was dat we dat gingen vereenvoudigen, met minder specifieke uitzonderingen, tot een eenvoudiger en beter toepasbaar systeem. Daarnaast moeten we uitkijken dat we niet in de cocon van de onderwijscommissie blijven zitten. De toepassing van ICT vindt in veel andere sectoren net zo goed zijn weg. Ik noem als voorbeeld de zorg. Er is steeds meer zorg op afstand. Daar doet hetzelfde vraagstuk zich voor. Ook journalisten zitten tegenwoordig vaker buiten de redactie dan achter hun bureau. Ze hebben bepaalde devices nodig voor hun werk. Dat is voor een docent niet anders dan voor die beroepsgroepen. Een out of the box-voorbeeld is een installatiemonteur. Grote installaties worden tegenwoordig op afstand beheerd met iPads. Daar speelt exact hetzelfde vraagstuk. We zitten met een probleem, maar het is geen uniek probleem. Laten we kijken hoe we tot heldere regels kunnen komen, in plaats van tot allerlei uitzonderingsbepalingen die ons belastingsstelsel alleen maar ingewikkelder maken.

De heer **Van Meenen** (D66): Ik gun ook journalisten en installatietechnici al het goede. Ik denk niet dat er buiten onderwijs geen wereld bestaat. We moeten het omdraaien. Deze bewindspersonen en deze commissie moeten uitstralen dat je 24 uur per dag docent bent, zeker met deze ontwikkelingen. Het onderscheid tussen privé en werk vervaagt. Dat

vervaagt ook voor de leerling. Het is niet meer met een schaarstje te knippen. Vroeger was het tussen negen en vijf werktijd, misschien nu nog wel, en daarbuiten was het privé. Het gaat mij veel meer om de ambitie. De Staatssecretaris staat ervoor dat iemand 24 uur per dag docent is en dat apparaat nodig heeft. Het is prima als dat ook voor andere beroepsgroepen geldt. Ik wil het voor niemand tegenhouden. Heel Nederland mag van mij een gratis iPad krijgen, maar ik heb het nu even over het onderwijs. Dat is de ambitie die ik mis. We laten ons te veel tegenhouden door allerlei regels en bezwaren. Dat moeten we niet doen. We moeten er vol voor gaan.

De **voorzitter**: Ik hoor geen vraag, ik hoor een herhaling van een pleidooi.

De heer **Rog** (CDA): Eerlijk gezegd wil ik ongeveer hetzelfde zeggen. De Staatssecretaris geeft aan dat er allerlei beroepsgroepen zijn die noodzakelijkerwijs, volgend uit hun beroep, mobiele devices nodig hebben, computers, laptops, iPads. Ik vind het niet zo'n sterk argument dat we voor de onderwijsberoepsgroep waarvoor we als overheid een verantwoordelijkheid hebben, niet regelen dat zij gebruik kunnen maken van deze middelen, omdat andere beroepsgroepen het ook nodig hebben. Ik breng daarbij nogmaals in overweging dat een beginnende leraar met een salaris van € 30.000 geld tekortkomt voor de aanschaf van een iPad. Zo'n ding kost ook wat. Ik heb het appel gedaan. Is de Staatssecretaris bereid actie te ondernemen met de komende evaluatie? Zo niet, dan zal een deel van de Kamer hem daar ongetwijfeld toe aansporen. Ik wil hem graag de kans geven om bij zinnen te komen.

Staatssecretaris **Dekker**: Ik ben heel helder geweest. Daar waar het echt noodzakelijk is voor de uitoefening van het vak, is er geen probleem. Het verschilt van school tot school. Als een school in de klas iPads gebruikt als onderdeel van het onderwijs, is het een ander verhaal dan bij een school waar dat niet het geval is. De Belastingdienst kijkt daarnaar. Ik vind het zaak om helder te zijn over wanneer je bepaalde dingen belastingvrij mag verstrekken en wanneer niet. Die regels moeten helder zijn. Als er goede punten zijn, vindt het onderwijs mij volledig aan zijn zijde. We moeten secuur zijn. Daarbij geldt dat ik niet onmiddellijk inzie waarom wij een andere verantwoordelijkheid hebben voor docenten dan bijvoorbeeld voor mensen in de zorg, onze eigen ambtenaren of gemeenteambtenaren. Daar speelt precies dezelfde kwestie. Voor hen willen we ook graag dat het goed loopt. Het geldt ook voor mensen in de private sector, die soms afhankelijk zijn van een digitale device om hun werk goed te doen. We moeten hier heldere afspraken over maken. Daar helpt de evaluatie bij die in de zomer komt. Ik vind het een beetje gratuit om nu te roepen dat we alles gratis uitdelen om ons populair te maken bij de leraren. Waarom doen we het dan niet bij de politieagenten, bij mensen in de zorg, bij journalisten en bij mensen in het mkb?

Minister **Bussemaker**: Voorzitter. Ik heb nog een antwoord voor de heer Duisenberg over de communicatie. Ik ben het met hem eens dat veel belemmeringen in de perceptie liggen. De communicatie daarover kan worden verbeterd. Daarom heb ik in mijn eerdere brief al aangegeven hoe instellingen gebruik kunnen maken van online courses binnen de huidige regelgeving. We hebben afgelopen maart met de Vereniging van Universiteiten en de Vereniging Hogescholen een symposium georganiseerd. Een groot deel van de instellingen uit het hoger onderwijs was daarbij aanwezig. Ik wil de informatie goed verspreiden en actueel houden. Dat doen we via SURF. Ik wil proberen de voorlopers nadrukkelijker in stelling te brengen, om hun goede voorbeelden te laten zien. In de recente publicatie die de heer Duisenberg net aanhaalde, geeft de NVAO aan een rol voor zichzelf te zien bij het verzamelen en verspreiden van

good practices, het wegnemen van belemmeringen bij de accreditatie en bij het samenwerken op Europees niveau. Via de voorlopers, SURF en de NVAO zal ik kijken of ik de communicatie kan verbeteren en zo mogelijke percepties en misverstanden zo veel mogelijk weg kan nemen. Waar regelgeving aangepast moet worden, zullen we bezien of dat mogelijk is.

De heer **Duisenberg** (VVD): Ik ben tevreden met dit antwoord. Met al het enthousiasme dat we hier hebben, is het toch mogelijk dat deze nieuwe ontwikkeling niet door iedereen als kans wordt gezien. Sommigen zien het misschien een beetje als een bedreiging. Daar moeten we rekening mee houden, want in zo'n verandering, zo'n transitie, heb je daarmee te werken. We moeten waakzaam zijn.

De **voorzitter**: We zijn hiermee aan het einde van dit algemeen overleg gekomen. Ik heb de volgende toezeggingen genoteerd:

- Na de zomer van dit jaar ontvangt de Kamer de analyse van de knelpunten van digitalisering in het onderwijs. Hierbij worden zowel de concrete doelen als de te zetten stappen om de schaa sprong te maken benoemd.
- De Kamer ontvangt naar verwachting na de zomer 2014 het wetsvoorstel Modernisering onderwijstijd.
- De Kamer wordt voor het algemeen overleg Examens vo geïnformeerd over het ongelijk speelveld in de examens in het voortgezet onderwijs. Dat betreft computergebruik versus geen computergebruik.
- Rond de zomer van 2014 komt de Staatssecretaris met een brief over de wijze waarop het curriculum kan worden herzien met betrekking tot digitaal onderwijs. Hierin zal ook het vmbo worden meegenomen.

Ik stel daarnaast vast dat er een VAO wordt aangevraagd namens deze commissie, met als eerste spreker de heer Rog.

Minister **Bussemaker**: Moeten wij allebei bij het VAO aanwezig zijn?

De **voorzitter**: Ik zie de heer Rog nee schudden.

Minister **Bussemaker**: Ik heb het vermoeden dat de Kamer alleen met de Staatssecretaris uit de voeten kan.

De **voorzitter**: Het lijkt me goed dat de Griffie dit meeneemt in de aanvraag van het VAO. Dan zijn we aan het einde van dit algemeen overleg gekomen. Ik dank de bewindspersonen, de leden en de mensen op de publieke tribune.

Sluiting 12.45 uur.